

**Міністерство освіти і науки України
Дніпровський державний аграрно-економічний університет
Факультет обліку і фінансів
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування**

**ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
В ЕКЗАМЕНАЦІЙНІЙ КОМІСІЇ:**

**Завідувачка кафедри,
д.е.н., проф.**

_____ **Світлана ХАЛАТУР**
« ____ » _____ **2025 р.**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на тему: Удосконалення управління капіталом сільськогосподарського підприємства для покращення його фінансового стану

Освітньо-професійна програма «Фінанси, банківська справа та страхування»
Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»
Ступінь вищої освіти: Магістр

Здобувач

Дмитро ХОРУЖЕНКО

**Науковий керівник,
д.е.н., професор**

Світлана КАЧУЛА

ДНПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет: Обліку та фінансів

Кафедра: Фінансів, банківської справи та страхування

Освітньо-професійна програма: «Фінанси, банківська справа та страхування»

Спеціальність: 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»

Ступінь вищої освіти: Магістр

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувачка кафедри

_____ Світлана ХАЛАТУР

_____ 2025 р.

ЗАВДАННЯ

на підготовку кваліфікаційної роботи

Хоруженка Дмитра Олександровича

1. Тема роботи: Удосконалення управління капіталом сільськогосподарського підприємства для покращення його фінансового стану

Науковий керівник: Качула Світлана Валентинівна, д.е.н., професор

затверджена наказом ДДАЕУ «07» жовтня 2025 р. № 2996

2. Термін подання здобувачем роботи: 5 грудня 2025 року

3. Вихідні дані до роботи: наукова періодика, статистична інформація, фінансова звітність ДП ДДС ІОБ НААН України

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розкрити

1. Теоретичне обґрунтування управління капіталом сільськогосподарського підприємства 2. Оцінка управління капіталом на ДП ДДС ІОБ НААН України 3. Напрями оптимізації управління капіталом для покращення фінансового стану. Висновки і пропозиції.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень).

1. Структура земельних ресурсів ДП ДДС ІОБ НААН України 2. Темпи приросту земельних ресурсів ДП ДДС ІОБ НААН України 3. Обсяги виробництва основних видів продукції 4. Основні показники діяльності підприємства у 2020-2024 рр 5. Стан основних і оборотних засобів підприємства 6. Фінансові результати ДП ДДС ІОБ НААН України за 2020-2024 рр 7. Абсолютні показники капіталу ДДС ІОБ НААН України 8. Структура капіталу ДДС ІОБ НААН України 9. Динаміка поточних зобов'язань ДДС ІОБ НААН України 10. Показники рентабельності ДДС ІОБ НААН України 11. Структура активів ДДС ІОБ НААН України у 2020-2024 рр 12. Діагностика ключових проблем управління капіталом ДП «ДДС ІОБ НААН України» за 2020-2024 рр 13. Резерви підвищення ефективності управління капіталом ДП ДДС ІОБ НААН України 14. Прогноз інтегрального показника ефективності використання капіталу на 2026-2027 рр 15. Прогноз загального капіталу підприємства на 2026-2028 роки

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

7. Дата видачі завдання: 9 червня 2025 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1	Теоретичне обґрунтування управління капіталом сільськогосподарського підприємства	вересень 2025 р.	виконано
2	Оцінка управління капіталом на ДП ДДС ІОБ НААН України	жовтень 2025 р.	виконано
3	Напрями оптимізації управління капіталом для покращення фінансового стану	жовтень-листопад 2025 р.	виконано
4	Формування висновків та пропозицій	листопад 2025 р.	виконано
5	Оформлення дипломної роботи	грудень 2025 р.	виконано

Здобувач

_____ (підпис)

Дмитро ХОРУЖЕНКО
(прізвище та ініціали)

Керівник роботи

_____ (підпис)

Світлана КАЧУЛА
(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

РЕФЕРАТ	4
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ УПРАВЛІННЯ КАПІТАЛОМ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА	8
1.1. Поняття та структура капіталу у сільському господарстві	8
1.2. Сучасні підходи до управління капіталом	14
1.3. Вплив капіталовкладень на фінансову стабільність та ефективність діяльності підприємства	22
Висновки до розділу 1	27
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА УПРАВЛІННЯ КАПІТАЛОМ НА ДП ДДС ІОБ НААН УКРАЇНИ	28
2.1. Оцінка організаційно-фінансового положення на підприємстві	28
2.2. Аналіз ефективності використання власного та позикового капіталу	40
2.3. Виявлення проблем та резервів покращення управління капіталом на підприємстві	48
Висновки до розділу 2	55
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ КАПІТАЛОМ ДЛЯ ПОКРАЩЕННЯ ФІНАНСОВОГО СТАНУ	57
3.1. Розробка стратегії оптимізації капіталу та фінансових ресурсів	57
3.2. Удосконалення методики оцінки ефективності використання капіталу підприємства	67
3.3. Прогнозування результатів удосконалення управління капіталом та його вплив на фінансову стійкість	75
Висновки до розділу 3	80
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	85
ДОДАТКИ	91

РЕФЕРАТ

Тема: Удосконалення управління капіталом сільськогосподарського підприємства для покращення його фінансового стану

Кваліфікаційна робота містить: 84 ст., 23 таблиці, 16 рисунків, 2 додатки, 56 джерел.

Об'єкт дослідження: фінансово-економічні відносини та процеси управління капіталом сільськогосподарського підприємства на прикладі ДП ДДС ІОБ НААН України.

Предмет дослідження: методи, інструменти та практики ефективного управління капіталом, що впливають на фінансову стабільність і результативність діяльності підприємства.

Мета кваліфікаційної роботи: розробити рекомендації щодо удосконалення управління капіталом ДП ДДС ІОБ НААН України з метою підвищення його фінансової стійкості, оптимізації використання ресурсів і забезпечення сталого економічного розвитку.

Методи дослідження: у роботі використані комплексні методи дослідження, що включають аналіз та синтез інформації, порівняльний аналіз фінансових показників, економіко-статистичні методи для оцінки ефективності використання капіталу, а також прогнозування на основі моделювання фінансових результатів.

У роботі досліджено сучасні підходи до управління капіталом сільськогосподарських підприємств та їх вплив на фінансовий стан. Аналіз фінансових показників ДП ДДС ІОБ НААН України дозволив виявити основні проблеми та резерви підвищення ефективності використання капіталу. Обґрунтовано заходи щодо оптимізації капіталу та впровадження сучасних методів фінансового планування, що може бути використано для покращення фінансового стану та підвищення результативності діяльності підприємства.

КЛЮЧОВІ СЛОВА

КАПІТАЛ, УПРАВЛІННЯ, ФІНАНСОВИЙ СТАН, СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКЕ ПІДПРИЄМСТВО, ОПТИМІЗАЦІЯ РЕСУРСІВ, ЕФЕКТИВНІСТЬ, ФІНАНСОВЕ ПЛАНУВАННЯ.

KEYWORDS

CAPITAL, MANAGEMENT, FINANCIAL CONDITION, AGRICULTURAL ENTERPRISE, RESOURCE OPTIMIZATION, EFFICIENCY, FINANCIAL PLANNING.

ВСТУП

Ефективне управління капіталом є одним із основних факторів забезпечення фінансової стабільності та конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств. Сучасні економічні умови, зростання вартості ресурсів та потреба у підвищенні рентабельності виробництва вимагають удосконалення методів використання власного та позикового капіталу. Опрацьовування практичних підходів до оптимізації капіталу та впровадження сучасних фінансових інструментів дозволяє підвищити ефективність діяльності підприємства та сприяти сталому розвитку галузі.

Науковці досліджують різні аспекти управління капіталом сільськогосподарських підприємств, зокрема структуру капіталу, його роль у забезпеченні фінансової стійкості, методи оцінки ефективності використання власних та позикових ресурсів: [7], [8], [9], [12], [16] та ін. Вивчають інструменти фінансового планування, контролю та аналізу, які дозволяють прогнозувати розвиток підприємства та приймати управлінські рішення: [1], [3], [5], [14], [29] та ін.

Водночас потребує подальшого дослідження практична реалізація сучасних підходів до оптимізації капіталу на конкретних підприємствах, врахування специфіки сільськогосподарського виробництва та уведення інноваційних методів управління ресурсами з метою підвищення ефективності та стійкості. Недостатньо вивчені механізми інтеграції управління капіталом з іншими аспектами стратегічного розвитку підприємства, що відкриває перспективи для прикладних рекомендацій.

Мета роботи: розробити рекомендації щодо удосконалення управління капіталом ДП ДДС ІОБ НААН України з метою підвищення його фінансової стійкості, оптимізації використання ресурсів і забезпечення сталого економічного розвитку.

Мета досягається за рахунок поставлених завдання при написанні:

- 1) проаналізувати поняття капіталу та його структуру, визначити основні види та функції;
- 2) дослідити сучасні підходи до управління капіталом, визначити принципи, методи та інструменти ефективного використання ресурсів;
- 3) вивчити вплив капіталовкладень на фінансову стабільність та ефективність діяльності підприємств;
- 4) оцінити фінансовий стан ДП ДДС ІОБ НААН України за основними показниками;
- 5) провести аналіз ефективності використання власного та позикового капіталу на підприємстві;
- 6) виявити основні проблеми та резерви вдосконалення управління капіталом на підприємстві;
- 7) розробити стратегію оптимізації капіталу та фінансових ресурсів підприємства;
- 8) запропонувати сучасні методи контролю та планування капіталу для підвищення ефективності управління;
- 9) зпрогнозувати результати впровадження удосконалених методів управління капіталом та їх вплив на фінансову стійкість підприємства.

Об'єкт дослідження: фінансово-економічні відносини та процеси управління капіталом сільськогосподарського підприємства на прикладі ДП ДДС ІОБ НААН України.

Предмет дослідження: методи, інструменти та практики ефективного управління капіталом, що впливають на фінансову стабільність і результативність діяльності підприємства.

Вихідні дані до роботи: наукова періодика, статистична інформація, фінансова звітність ДП ДДС ІОБ НААН України

Наукова новизна дослідження полягає в подальшому:

удосконалено:

- зміст категорійного поняття «управління капіталом сільськогосподарського підприємства», яке, на відміну від попередніх

визначень, включає не лише фінансові ресурси, а й ефективне розподілення власного та позикового капіталу;

- методику оцінки ефективності використання капіталу, що дозволяє комплексно враховувати ліквідність, рентабельність та фінансову стійкість підприємства.

отримали подальший розвиток:

- підходи до оптимізації структури капіталу та планування фінансових ресурсів, що забезпечує інтеграцію управлінських рішень з загальною стратегією розвитку підприємства.

Теоретична значущість: дослідження дозволяє розширити наукові уявлення про управління капіталом сільськогосподарських підприємств, уточнює поняття та категорії, пов'язані з ефективним використанням власного та позикового капіталу, та обґрунтовує новітні методи оцінки фінансової стійкості підприємства. Дослідження сприяє поглибленню теоретичних знань у сфері фінансового управління та інтегрує існуючі підходи до планування і контролю капіталу.

Практична значущість: розроблені рекомендації та запропоновані методи оптимізації управління капіталом можуть бути використані ДП ДДС ІОБ НААН України з метою ефективного використання ресурсів, укріплення фінансової стабільності та покращення результативності діяльності. Практичні пропозиції дозволяють підприємству впроваджувати сучасні підходи до фінансового планування, контролю та прогнозування економічних показників.

У роботі використані комплексні методи дослідження, що включають аналіз та синтез інформації, порівняльний аналіз фінансових показників, економіко-статистичні методи для оцінки ефективності використання капіталу, а також прогнозування на основі моделювання фінансових результатів

Апробація результатів написання роботи представлена тезами-доповіді [46] та фаховою статтею [23].

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ УПРАВЛІННЯ КАПІТАЛОМ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Поняття та структура капіталу у сільському господарстві

Капітал сільськогосподарського підприємства є фундаментальною економічною категорією, що визначає можливості його функціонування, розвитку та забезпечення стабільної конкурентної позиції на ринку.

У наукових джерелах капітал традиційно розглядається як сукупність ресурсів, що використовуються для отримання доходу, однак для аграрної сфери характерна низка специфічних особливостей, які потребують уточнення змісту цієї категорії.

Р.Грешко та В.Харабара визначають капітал підприємства, як інтегровану сукупність матеріальних, фінансових та інтелектуальних ресурсів, залучених до процесу створення продукції чи надання послуг. Рациональне використання цього потенціалу забезпечує реалізацію стратегічних завдань підприємства та формує підґрунтя для стійких конкурентних переваг [9, с.94].

І. Дем'янюк та Д. Климович зазначають, що як економічна категорія, капітал існує за умови забезпечення мотивації виробника, достатніх оборотних коштів, виробничих засобів, матеріальних ресурсів та праці найманих працівників [18, с. 227].

На думку Л.Бражник, структура капіталу визначається особливостями галузі, розмірами підприємства, ступенем ризиків і станом макроекономічного середовища [2].

С.Дідух та Т.Федорова характеризують капітал, як об'єкт фінансового менеджменту, з постійним рухом, можливістю цілеспрямованого впливу з боку управлінців і здатністю генерувати дохід для його власників [12, с.175]

С.Домбровська стверджує, що капітал виступає багатогранною економічною категорією, яка слугує основою для задоволення інтересів

учасників бізнес-процесів підприємства та визначає загальний темп і напрям його подальшого розвитку [13, с.8]. Ключова різниця між фінансовими ресурсами та капіталом полягає в тому, що фінансові ресурси спрямовуються передусім на виконання фінансових зобов'язань і за обсягом завжди перевищують капітал, задіяний у виробничій діяльності. При цьому у типовій офіційній фінансовій звітності відображаються не фінансові ресурси, а саме капітал підприємства та його зобов'язання [13, с.12]

В.Згадова, Т.Кулаковська та А.Рашевский під капіталом агропідприємства розуміють сукупну вартість грошових, матеріальних і нематеріальних ресурсів, інвестованих в активи з метою отримання зиску. Для таких підприємств визначальним є рівень віддачі у формі прибутку від використання як приватних інвестицій, так і залучених фінансових ресурсів. У процесі діяльності агропідприємство оперує різними формами капіталу: власним (зокрема акціонерним) та позиковим, причому останній може збільшуватися завдяки прибутковості власного капіталу та подальшому залученню кредитних коштів [17].

На нашу думку, зміст поняття «управління капіталом сільськогосподарського підприємства» доцільно розглядати не лише як процес раціонального використання фінансових ресурсів, а як комплексний механізм, що інтегрує управлінські рішення щодо структури, складу та руху капіталу з особливостями технологічного циклу, сезонністю виробництва та рівнем ризиковості галузі. Таким чином, у даному дослідженні капітал розуміється ширше, ніж у класичних трактуваннях, що дозволяє сформулювати більш гнучкий інструментарій його оцінювання та оптимізації.

Капітал аграрного підприємства має складну структуру, форма та наповнення якої визначаються як внутрішніми умовами господарювання (технологічний рівень, площа земельних угідь, структура виробництва), так і зовнішніми чинниками (ринкова кон'юнктура, рівень державної підтримки, кредитна доступність). Основу капіталу формують матеріальні та фінансові ресурси, які забезпечують безперервність виробничих процесів. Доцільно

розмежовувати такі основні складові капіталу: власний капітал, позиковий капітал, оборотний капітал, основний капітал, а також інтелектуальний і людський капітал, значення яких в умовах сучасного аграрного розвитку істотно зростає (таблиця 1.1).

Таблиця 1.1

Структура капіталу сільськогосподарського підприємства

Вид капіталу	Зміст	Економічна роль	Особливості в сільському господарстві
Власний капітал	Накопичені ресурси підприємства, сформовані за рахунок власників	Забезпечує фінансову стійкість, мінімізує залежність від кредиторів	Обмеженість накопичення через коливання доходів, залежність від сезонності
Позиковий капітал	Залучені від банків, кредиторів, інвесторів ресурси	Розширює виробничі можливості, прискорює оновлення фондів	Підвищені ризики через нестабільність цін та вартості кредитних ресурсів
Основний капітал	Земля, будівлі, техніка, обладнання, багаторічні насадження	Формує матеріальну базу виробництва	Висока капіталомісткість, тривалий період окупності
Оборотний капітал	Сировина, насіння, корми, добрива, біологічні активи, кошти	Забезпечує безперервність виробничого процесу	Значна частка біологічних активів, залежність від умов вирощування
Інтелектуальний капітал	Знання, інновації, ноу-хау, цифрові рішення	Підвищує ефективність управління та виробничих процесів	Зростаюча роль через цифровізацію та точне землеробство
Людський капітал	Кваліфікація, навички, компетентності персоналу	Забезпечує результативність технологічного процесу	Висока потреба у фахівцях ІТ, інженерах, технологах

Власний капітал є фінансовою опорою підприємства, оскільки саме він відображає реальну вартість підприємства та забезпечує незалежність від зовнішніх джерел фінансування. У сільському господарстві власний капітал має особливе значення через постійно зростаючі ризики, від кліматичних до ринкових, що робить підприємства вразливими до коливань зовнішнього середовища. Власні ресурси дозволяють підприємству покривати потреби в оборотних засобах, поповнювати основні фонди, фінансувати модернізацію та впроваджувати інноваційні технології. Саме тому поліпшення методики оцінки ефективності/результативності використання власного та позикового капіталу, запропоноване у роботі, має значення для укріплення фінансової стійкості аграрних підприємств.

Наукові напрацювання свідчать, що значна частина дослідників визначає співвідношення власного й позикового капіталу як ключовий фактор фінансової стабільності підприємства. Згідно з нормативними підходами, частка власного капіталу у його загальній структурі має становити близько 50%. Така пропорція теоретично забезпечує безперервність функціонування суб'єктів господарювання, однак у реальній діяльності ситуація часто відрізняється від ідеальної моделі. Значна кількість підприємств, особливо аграрного сектору, використовують обсяги залучених фінансових ресурсів, що вельми перевищують рекомендовані нормативи [17].

Позиковий капітал у діяльності сільськогосподарських підприємств відіграє роль джерела розширення виробництва, компенсації сезонних коливань, поповнення оборотних коштів та фінансування великих капіталовкладень. Залежність аграрної сфери від сезонності та тривалості виробничого циклу створює потребу у залученні коротко- та середньострокових кредитів, що підкреслює важливість оптимальної структури позикового капіталу. Позикові ресурси, за умови правильного розподілу, дозволяють прискорити оновлення основних засобів, забезпечити виробничу гнучкість та підвищити темпи розвитку підприємства, однак

одночасно збільшують фінансові ризики та навантаження на бюджети. Тому питання оптимізації структури капіталу, є важливим для практичного управління (таблиця 1.2).

Таблиця 1.2

Порівняльна характеристика власного та позикового капіталу підприємства

Критерій	Власний капітал	Позиковий капітал
Джерело формування	Власники, нерозподілений прибуток	Банки, кредитори, інвестори
Фінансові ризики	Низькі	Середні або високі через необхідність обслуговування боргу
Вартість залучення	Низька або відсутня	Висока (процентні ставки, комісії)
Вплив на фінансову стабільність	Підвищує стабільність	Може знизити стабільність при надмірному використанні
Гнучкість використання	Висока, не потребує повернення	Обмежена умовами кредитних договорів
Вплив на структуру капіталу	Збільшує автономію	Збільшує фінансову залежність
Ефект для розвитку підприємства	Сприяє стійкому розвитку	Дозволяє швидко розширити виробництво, але за рахунок ризиків

Сільське господарство є однією з найбільш матеріаломістких галузей, що потребує значних інвестицій у земельні ресурси, техніку, обладнання, виробничі споруди. Основний капітал формується переважно з машинно-тракторного парку, будівель, меліоративних систем, а також багаторічних насаджень, які мають тривалий строк корисного використання. На відміну від промисловості, у сільському господарстві структура основних засобів істотно залежить від природно-кліматичних умов, специфіки ґрунтів, виробничої спеціалізації та технологічних рішень. Саме тому методика оцінки ефективності капіталу має враховувати показники рентабельності основних засобів, коефіцієнти оновлення та вибуття, рівень фондоозброєності праці та її продуктивність.

У аграрних підприємствах оборотний капітал включає біологічні активи, насіння, добрива, корми, паливо, продукцію на зберіганні та грошові кошти. Специфіка полягає у значній частці біологічних активів, вартість яких змінюється в залежності від умов вирощування та ринкової ситуації. Ефективність використання оборотного капіталу визначає можливість підприємства своєчасно здійснювати витрати на виробництво та реалізацію продукції. Саме тому питання оптимального управління оборотними ресурсами є невід'ємною складовою комплексного управління капіталом.

В умовах сьогодення все більшої актуальності набуває інтелектуальний та людський капітал. Сільське господарство більше не є виключно традиційною, фізично орієнтованою галуззю, розвиток технологій, цифровізація процесів, автоматизація виробництва та застосування точного землеробства потребують кваліфікованих кадрів і високого рівня управлінських компетенцій. Інтелектуальний капітал визначає здатність підприємства адаптуватися до змін, впроваджувати інновації та нарощувати конкурентоспроможність. Перелічені аспекти також інтегруються у запропоноване в роботі поняття управління капіталом, що підсилює його універсальність та практичну значущість.

Забезпечення ефективного управління капіталом потребує впровадження комплексного підходу, який об'єднує визначення структури капіталу, аналіз її оптимальності, оцінку вартості та продуктивності капіталу, та розробку стратегії збалансованого розвитку. У цьому контексті важливо враховувати економічні, фінансові, технічні та організаційні чинники, що формують можливості підприємства щодо досягнення необхідного рівня ефективності. Саме тому в дослідженні особливу увагу приділено методикам оцінювання ефективності використання капіталу, удосконалення яких є однією з ключових складових наукової новизни роботи.

Раціональне управління капіталом передбачає ухвалення рішень щодо оптимального співвідношення коштів, як власних, так і позикових, рівня фінансового ризику, здатності підприємства обслуговувати свої зобов'язання,

а також прогнозування фінансових наслідків капіталовкладень. Підприємства аграрної сфери часто стикаються з обмеженим доступом до кредитних ресурсів і мають підвищену залежність від зовнішнього фінансування. Перелічені фактори зумовлюють необхідність ретельного аналізу структури капіталу та визначення напрямів її вдосконалення. У дослідженні запропоновано розширений підхід до аналізу, що враховує інтеграцію фінансових, технологічних та організаційних рішень, спрямованих на підвищення ефективності виробництва.

Поняття капіталу має різнобічний характер та охоплює широке коло ресурсів. Структура капіталу є гнучкою системою, що змінюється в залежності від стратегічних цілей і виробничих особливостей підприємства. Чітке розуміння капіталу та його складових є основою для подальшого аналізу фінансового стану підприємства, визначення ефективності використання ресурсів та розроблення напрямів удосконалення управління капіталом, що відповідає завданням дослідження та забезпечує основу для формування практичних рекомендацій.

1.2. Сучасні підходи до управління капіталом

Управління капіталом у сільському господарстві в сучасних умовах господарювання набуває особливого значення, оскільки саме структура, обсяг та ефективність використання капіталу формують межі економічних можливостей підприємства та визначають його здатність забезпечувати стабільну діяльність. На відміну від інших сфер економіки, аграрний сектор характеризується поєднанням тривалих виробничих циклів, високої залежності від природно-кліматичних чинників та потреби у сезонній концентрації ресурсів, зумовлюючи необхідність застосування таких підходів до управління капіталом, які не лише враховують специфіку галузі, а й забезпечують її адаптивність до зовнішніх викликів та внутрішніх трансформацій.

Сучасні концепції управління капіталом значною мірою спираються на інтеграцію фінансових, стратегічних, операційних та аналітичних компонентів. На передній план вноситься необхідність оптимізації співвідношення власного та позикового капіталу, оскільки саме структура джерел фінансування визначає рівень ризику, силу фінансового важеля та здатність підприємства акумулювати кошти для інноваційного розвитку. Актуальність формування збалансованої структури капіталу зумовлена також тим, що аграрні підприємства нерідко використовують короткострокові кредити для фінансування довгострокових активів, що створює додаткове навантаження на ліквідність і знижує фінансову стійкість.

На думку В.Панченко, стратегію управління капіталом можна визначити як сукупність довгостроково орієнтованих управлінських рішень, спрямованих на забезпечення стратегічного розвитку підприємства шляхом формування раціональних параметрів капіталу. Вона охоплює визначення його необхідного обсягу, оптимальної структурної побудови, вибір найефективніших джерел фінансування, оцінку вартості залучених ресурсів і забезпечення їх результативного використання в операційній та інвестиційній діяльності [35, с.131].

О.Лемішко та А.Блажевич стверджують, що управління капіталом на підприємстві здійснюється постійно і потребує комплексного підходу, який включає окреме регулювання формування капіталу, його ефективного використання та збереження через заощадження або подальші інвестиції. Ці процеси є взаємопов'язаними і здійснюються відповідно до загальної стратегії управління фінансово-економічною діяльністю підприємства [31, с.32].

Організація системи управління капіталом являє собою комплексний і скоординований процес, що охоплює формування, ефективне використання, збереження та подальше інвестування капіталу з метою досягнення стратегічних цілей підприємства. Така організація спрямована на оптимізацію структури капіталу, підвищення його функціональної

ефективності та максимізацію прибутковості діяльності. Важливою складовою цього процесу є безперервний кругообіг складових капіталу, який забезпечує їх взаємодію та взаємозалежність між основними формами, товарною, виробничою, грошовою та фінансовою, що дозволяє підприємству підтримувати стабільність і гнучкість фінансово-економічних операцій.

Процес управління капіталом сільськогосподарського підприємства спрямований на вирішення низки взаємопов'язаних завдань, що забезпечують ефективну діяльність та фінансову стійкість господарства. Одним із ключових завдань є оптимізація структури капіталу, яка передбачає визначення раціонального співвідношення власних і залучених ресурсів для мінімізації фінансових ризиків та підвищення автономності підприємства.

Не менш важливим є підвищення продуктивності використання капіталу, що охоплює контроль над ефективністю застосування як основних, так і оборотних засобів, з метою максимізації прибутку від наявних ресурсів. В умовах сезонності виробництва особливе значення набуває забезпечення ліквідності та платоспроможності, що включає планування грошових потоків, своєчасне покриття зобов'язань та оптимізацію оборотного капіталу для безперервності виробничого процесу.

Сучасні підходи до управління капіталом передбачають фінансування розвитку та інновацій, що охоплює інвестування у модернізацію техніки, оновлення обладнання, впровадження новітніх технологій і підвищення продуктивності праці. Одночасно процес управління капіталом передбачає управління ризиками, тобто мінімізацію впливу сезонних коливань, коливань цін на продукцію, змін у вартості ресурсів та кредитних ризиків на фінансовий стан підприємства.

Традиційні методи аналізу (коефіцієнти покриття, автономії, рентабельності) доповнюються сучасними підходами, які поглиблюють розуміння ризиковості та перспектив розвитку підприємства. У цьому контексті важливою складовою новизни дослідження є розширення змісту категорії «капітал» через включення в її структуру елементів, які раніше

розглядалися лише побічно, зокрема компонентів інтелектуального капіталу, організаційного потенціалу та інформаційних ресурсів. Це дозволяє формувати більш комплексну модель управління, що відповідає тенденціям цифровізації та підвищеним вимогам до технологічної гнучкості аграрних підприємств.

Сучасні підходи до управління капіталом передбачають застосування системного та процесного підходів, у межах яких управління капіталом розглядається як безперервний процес, інтегрований із загальною стратегією підприємства. Наприклад, управління оборотним капіталом спрямоване на забезпечення стабільного кругообігу ресурсів, мінімізацію втрат від простою техніки, нерационального використання матеріально-технічних ресурсів або сезонних коливань попиту. Управління необоротним капіталом більше акцентує увагу на стратегічному плануванні, амортизаційній політиці, оновленні основних засобів та інвестиціях у нові технології, що забезпечує підвищення продуктивності та конкурентоспроможності виробництва.

Порівняння традиційних і сучасних підходів до управління капіталом наведено в табл. 1.3.

Таблиця 1.3

Порівняння традиційних і сучасних підходів до управління капіталом

Підхід	Традиційне трактування	Сучасне трактування
Структура капіталу	Орієнтація на співвідношення власного і позикового капіталу	Додатковий акцент на ризиках, вартості капіталу та інтелектуальних ресурсах
Планування	Переважно річне планування	Динамічне, цифровізоване, сценарне
Інвестиційна діяльність	Обмежене оновлення основних засобів	Інноваційно-орієнтовані та екоорієнтовані інвестиції
Управління ліквідністю	Базові методи контролю грошових потоків	Інтегровані фінансово-аналітичні системи
Оцінка ефективності	Класичні коефіцієнти	Методики EVA, CVA, VBM

З огляду на сучасні тенденції розвитку економіки значна роль належить концепції ціннісно-орієнтованого управління капіталом. Підприємства дедалі частіше застосовують методи оцінки, що ґрунтуються на вартості, зокрема EVA, CVA, MVA та інші. Ці підходи дозволяють визначити, якою мірою рішення щодо структури капіталу сприяють формуванню доданої вартості підприємства. Вони є особливо актуальними для аграрних формувань, оскільки допомагають виявити ефективність кожної групи активів та визначити пріоритетні напрями інвестування.

Підвищення значущості ризикових факторів, коливань цін на продукцію, вартості кредитних ресурсів, змін у законодавстві, логістичних викликів, зумовлює необхідність поглибленої оцінки ризику при управлінні капіталом. Саме в цьому контексті наукова новизна нашого дослідження полягає в удосконаленні методичного підходу до визначення оптимальної структури капіталу з урахуванням ризиковості діяльності та внутрішніх обмежень підприємства. Сутність запропонованого підходу полягає у поєднанні традиційних фінансових показників із розширеною системою оцінки операційних та екологічних ризиків, що властиві саме аграрному сектору. Таким чином, управління капіталом трансформується у процес, який враховує не лише фінансові результати, а й потенціал довгострокової стійкості.

У сьогоденні умовах значної ваги набувають підходи, що передбачають цифровізацію управлінських процесів. Застосування інформаційних систем у сфері управління капіталом дозволяє підвищити точність планування, прискорити обмін даними, уникнути дублювання інформації та мінімізувати ризики прийняття хибних рішень. Системи ERP, CRM та фінансово-аналітичні платформи створюють можливості для оперативного аналізу ліквідності, рентабельності активів, руху грошових потоків та оцінки потреби в капіталі. Для аграрних підприємств, які працюють у середовищі численних змін, це суттєво підвищує адаптивність та дозволяє швидше реагувати на непередбачувані фактори.

У процесі довгострокового управління капіталом особливе значення відіграє інвестиційна політика підприємства, яка повинна враховувати не лише економічні, а й соціально-екологічні чинники, що важливо за умов глобальної кліматичної трансформації та невідкладних імперативів екологічної стійкості виробництва, оскільки прогресивна інноваційна база дозволяє суттєво підвищити ефективність капіталу та забезпечити його відтворення на якісно новому рівні.

Управління капіталом також включає планування грошових потоків та оптимізацію їх структури. У сільському господарстві ця складова особливо актуальна через сезонність надходжень та необхідність фінансування виробничих процесів протягом усього року. Ефективне управління рухом коштів передбачає прогнозування надходжень та витрат, визначення можливостей залучення кредитів у пікові періоди та розробку системи внутрішнього контролю за використанням фінансових ресурсів.

На рис. 1.1 наведено узагальнену схему механізму забезпечення ефективності управління капіталом підприємства.

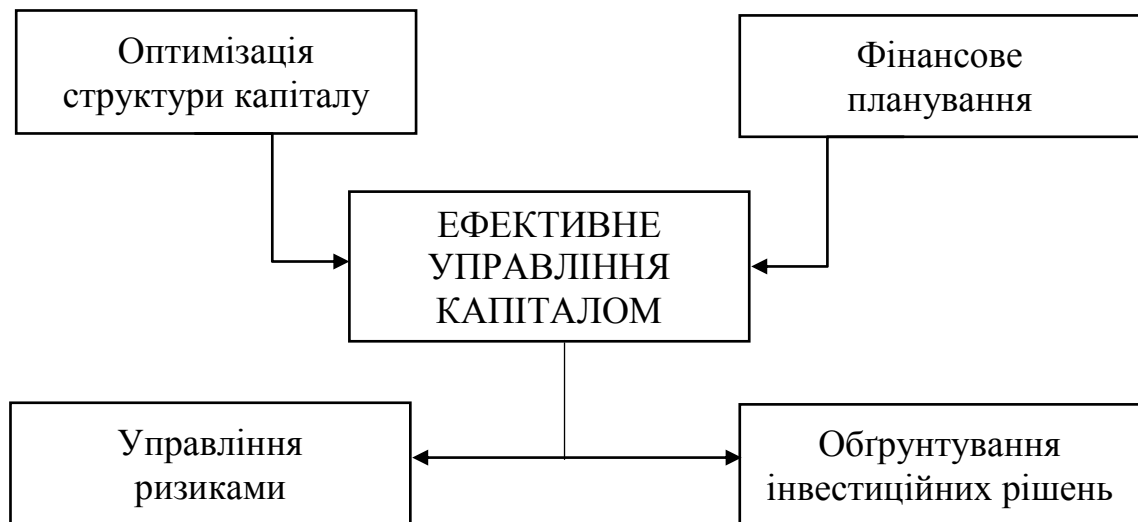

Рис. 1.1. Механізм забезпечення ефективності управління капіталом підприємства

Надана структурно-логічна схема (рис. 1.1) ілюструє комплексний підхід до формування механізму забезпечення ефективності управління

капіталом підприємства, інтерпретуючи його як результат синергії чотирьох ключових складових. Центральним елементом даної моделі виступає власне процес ефективного управління капіталом, який, згідно зі схемою, формується під впливом вхідних управлінських важелів та безпосередньо впливає на подальшу стратегічну діяльність суб'єкта господарювання. Основоположними механізмами забезпечення операційної ефективності слугують дві взаємопов'язані складові: оптимізація архітекtonіки капіталу та система фінансового прогнозування. Оптимізація архітекtonіки капіталу передбачає обґрунтування оптимального паритету між внутрішніми та зовнішніми джерелами фінансування для досягнення мінімальної вартості залучення ресурсів і, як наслідок, максимального приросту ринкової вартості підприємства. Паралельно з цим, фінансове планування виступає інструментом прогнозування потреб у ресурсах, забезпечуючи ритмічність фінансових потоків та платоспроможність бізнесу. Результатом такої цілеспрямованої діяльності стає здатність менеджменту реалізовувати дві наступні критично важливі функції, відображені у нижній частині схеми: управління ризиками та обґрунтування інвестиційних рішень. Якісне управління капіталом неминуче трансформується у здатність підприємства ідентифікувати, оцінювати та нівелювати фінансові загрози, а також здійснювати виважений відбір інвестиційних проєктів, які генерують додану вартість. Механізм управління капіталом є замкненою системою взаємопов'язаних елементів, де аналітичні та планові заходи створюють підґрунтя для прийняття стратегічних рішень щодо інвестування та фінансової безпеки. Показники ефективності використання капіталу підприємства наведені в додатку А.

Процес управління капіталом сільськогосподарського підприємства спрямований на вирішення низки взаємопов'язаних завдань, що забезпечують ефективну діяльність та фінансову стійкість господарства. Одним із завдань є оптимізація структури капіталу, яка передбачає визначення раціонального співвідношення власних і залучених ресурсів для

мінімізації фінансових ризиків та підвищення автономності підприємства. В умовах сезонності виробництва особливе значення набуває забезпечення ліквідності та платоспроможності, що включає планування грошових потоків, своєчасне покриття зобов'язань та оптимізацію оборотного капіталу для безперервності виробничого процесу. Підходи до управління капіталом передбачають фінансування розвитку та інновацій, що охоплює інвестування у модернізацію техніки, оновлення обладнання, впровадження новітніх технологій і підвищення продуктивності праці. Одночасно процес управління капіталом передбачає управління ризиками, тобто мінімізацію впливу сезонних коливань, коливань цін на продукцію, змін у вартості ресурсів та кредитних ризиків на фінансовий стан підприємства. Значна увага приділяється прогнозуванню та стратегічному плануванню, що дозволяє оцінити потенційні фінансові результати та визначити довгострокові напрямки розвитку господарства. Паралельно формується завдання підвищення рентабельності та вартості підприємства, яке реалізується через впровадження методів оцінки ефективності капіталу та ціннісно-орієнтованих стратегій для створення додаткової економічної вартості. Процес управління капіталом також включає інтеграцію управлінських рішень, тобто забезпечення взаємозв'язку між фінансовими ресурсами, виробничою діяльністю, інвестиційною політикою та стратегічним розвитком підприємства. Управління капіталом виступає не лише фінансовим інструментом, а комплексним механізмом, що забезпечує стабільність, ефективність та розвиток сільськогосподарського підприємства у сучасних умовах господарювання.

Управління капіталом на підприємстві ґрунтується на комплексній оцінці ресурсів, гнучкому поєднанні різних джерел фінансування, використанні цифрових інструментів, формуванні ефективної інвестиційної політики та впровадженні методів оцінки, орієнтованих на вартість підприємства. Запропоновані в межах дослідження удосконалення інтерпретації структури капіталу та визначення оптимальної моделі його

формування дозволяють підвищити точність управлінських рішень та забезпечують стійкість господарства до зовнішніх і внутрішніх викликів.

1.3. Вплив капіталовкладень на фінансову стабільність та ефективність діяльності підприємства

Капіталовкладення у діяльність сільськогосподарських підприємств є фундаментальним чинником забезпечення їх довгострокового розвитку та формування конкурентного потенціалу. На поточному векторі економічної модернізації України, інвестиційні імперативи в агропромисловому комплексі набувають ключового значення, адже вони є каталізатором здатності господарств до фундаментального оновлення виробничого потенціалу, активної інтеграції інноваційних рішень, зростання ресурсної продуктивності та збереження фінансової стійкості в умовах турбулентного ринкового середовища.

Капітальні інвестиції забезпечують основу для інноваційного оновлення виробництва, модернізації основних засобів, впровадження технологій точного землеробства, автоматизації процесів та зростання продуктивності праці. Удосконалення МТБ дозволяє підприємству знизити виробничі витрати, оптимізувати технологічні процеси та мінімізувати втрати, що прямо впливає на рівень рентабельності та фінансових результатів. Інвестиції потребують значних фінансових ресурсів, що спричиняє зміну структури капіталу, рівня заборгованості та ліквідності. За таких умов надзвичайно важливо оцінювати капіталовкладення не лише як засіб розширення виробництва, а як інструмент впливу на платоспроможність та фінансову рівновагу підприємства.

На відміну від промисловості, аграрні підприємства не лише працюють у ризиковому середовищі природно-кліматичної сезонності, але й мають обмежену гнучкість у швидкій зміні структури виробництва. Тому інвестиційні рішення тут мають подвійне значення: по-перше, вони забезпечують оновлення капіталу, а по-друге, формують основу для фінансової стабільності, оскільки від їхніх параметрів залежить рівень

зобов'язань, ліквідності та здатність підприємства адаптуватися до змін зовнішніх умов.

Рівень ризиків, пов'язаних зі здатністю підприємства стабільно залучати фінансові ресурси на прийнятних умовах, значною мірою визначає вибір оптимальної структури капіталу. Залучення позикових коштів через кредитні інструменти є дорогим та ризикованим способом фінансування, оскільки окрім номінальної відсоткової ставки включає додаткові витрати: комісії, страхові платежі та інші супутні збори. У цьому контексті стратегія самофінансування постає більш раціональною, адже дозволяє знизити вартість капіталу й одночасно підтримувати належний рівень платоспроможності підприємства. Одним із механізмів забезпечення внутрішнього фінансування є стримувальна дивідендна політика, що передбачає часткове або повне невиплачування дивідендів задля спрямування ресурсів на розвиток та зміцнення фінансової стійкості [51].

Розглядаючи капіталовкладення як інструмент розвитку підприємства, необхідно не лише оцінювати їхню економічну вигідність, але й аналізувати вплив на систему управління капіталом, оскільки інвестиційні процеси безпосередньо пов'язані зі зміною структури активів, джерел фінансування та динаміки основних фінансових коефіцієнтів.

Фінансова стабільність підприємства характеризується його здатністю своєчасно та в повному обсязі виконувати всі наявні зобов'язання, одночасно забезпечуючи безперервне формування прибутку. У процесі збільшення частки позикового капіталу особливе значення має оцінювання можливості його належного та своєчасного погашення, оскільки саме дотримання цієї умови дає змогу зберігати фінансову рівновагу та запобігати надмірному борговому навантаженню, що може загрожувати платоспроможності підприємства [31, с.37].

Капітальні інвестиції безпосередньо змінюють цю рівновагу, впливаючи на структуру балансу та рівень фінансових ризиків.

У період інвестиційного циклу підприємство, як правило, стикається з тимчасовим зниженням ліквідності внаслідок перерозподілу ресурсів із оборотних активів на необоротні, що супроводжується збільшенням навантаження на фінансові потоки, зниженням коефіцієнтів покриття та потенційним зростанням дебіторської заборгованості.

Однак у довгостроковій перспективі, за умови ефективного управління капіталом, капіталовкладення створюють основу для відновлення та посилення фінансової стабільності. Підприємство отримує:

- зростання продуктивності праці та техніки;
- скорочення витрат виробництва;
- зменшення технологічних втрат;
- збільшення прибутковості та рентабельності;
- підвищення вартості чистих активів;
- зростання фінансової незалежності.

Інвестиції є динамічним фактором: спочатку вони можуть погіршувати фінансовий стан, але в подальшому забезпечують його зміцнення.

В таблиці 1.4 наведено вплив капіталовкладень на ключові фінансові показники підприємства.

Таблиця 1.4

Вплив капіталовкладень на ключові фінансові показники підприємства

Показник	Характер впливу капіталовкладень	Очікуваний результат
Ліквідність	Тимчасове зниження у період інвестицій	Поступове відновлення після введення активів в експлуатацію
Рентабельність	Зростання після завершення інвестиційного циклу	Підвищення прибутковості діяльності
Фінансова стійкість	Залежить від структури фінансування	Оптимізація за рахунок збалансованого співвідношення власного та позикового капіталу
Оборотність активів	Зменшення на етапі реалізації проектів	Підвищення після модернізації виробництва

Ефективність діяльності аграрного підприємства залежить від того, наскільки раціонально та результативно використовуються всі види капіталу: земельний, основний, оборотний та людський. Капіталовкладення спрямовані на підвищення продуктивності кожного з цих ресурсів, що робить їх ключовим фактором економічного зростання.

Інвестиції в технічне забезпечення, наприклад, сприяють зменшенню собівартості продукції, оскільки нові машини й обладнання дозволяють скоротити часові та енергетичні витрати. Оновлення парку ґрунтообробної техніки підвищує якість обробітку ґрунту, що позитивно впливає на врожайність і рівень прибутковості. Впровадження систем точного землеробства дозволяє оптимізувати використання мінеральних добрив, насіння та ПММ, зменшуючи виробничі витрати до 15-25 % [20].

Одночасно інвестиції в оборотний капітал впливають на швидкість обороту ресурсів, забезпечуючи підприємство можливістю підтримувати ритмічність виробництва та зменшувати дефіцит ліквідності. Капіталовкладення діють не лише як джерело модернізації, але й як механізм підвищення якості управління капіталом, що в умовах сьогодення є критично важливим для досягнення ефективної виробничо-фінансової діяльності.

Капіталовкладення змінюють структуру капіталу підприємства, що проявляється у співвідношенні власних і позикових коштів. Вибір джерела фінансування інвестицій визначає подальший рівень фінансової стійкості. Залучення кредитів дозволяє прискорити інноваційні процеси, але водночас збільшує ризики неплатоспроможності. Фінансування за рахунок власного капіталу зменшує ці ризики, але уповільнює темпи оновлення техніко-технологічної бази.

Формування раціональної структури капіталу є одним із найбільш комплексних, але стратегічно вагомих викликів у системі фінансового управління агропромисловими суб'єктами. Під час визначення оптимального співвідношення елементів капіталу в аграрному бізнесі необхідно враховувати специфіку кожної його складової, що стосується, зокрема,

простоти залучення власного капіталу, рішення щодо збільшення якого можуть прийматися фінансовими менеджерами самостійно, без погодження з іншими учасниками господарської діяльності; здатності капіталу забезпечувати високий рівень рентабельності вкладених ресурсів; а також його впливу на зниження ризиків фінансової нестабільності та загрози банкрутства підприємства [35, с. 132].

Оптимальне інвестиційне рішення має забезпечувати стабільність співвідношення між рівнем боргового навантаження і здатністю підприємства генерувати грошові потоки.

Оптимізація структури капіталу з урахуванням рівня фінансового ризику нерозривно пов'язана з вибором найбільш прийнятних джерел його формування. Для сільськогосподарських підприємств одним із напрямів під час ухвалення управлінських рішень щодо побудови ефективної структури капіталу є прогнозування можливої рентабельності капіталу в умовах економічної невизначеності, а також визначення ймовірних ризиків, їх ідентифікація та отримання об'єктивної оцінки їхнього впливу [31, с. 37].

Капіталовкладення в аграрних підприємствах мають тривалий період окупності, що зумовлено сезонністю, високою питомою вартістю техніки та потребою у великих обсягах ресурсів.

Проте при раціональному управлінні процес інвестування стає драйвером формування фінансової рівноваги: нарощується потенціал виробництва; з'являється можливість диверсифікації діяльності; знижується залежність від зовнішніх факторів; покращуються показники фінансової безпеки; підвищується стійкість до інфляційних і ринкових коливань.

Таким чином, вплив капіталовкладень на фінансову стабільність та ефективність діяльності підприємства має комплексний характер і проявляється через зміну структури капіталу, фінансових результатів, рентабельності, ліквідності та здатності підприємства формувати стійку динаміку розвитку.

Висновки до розділу 1

У процесі проведеного у 1 розділі було встановлено, що капітал виступає базовою економічною категорією, яка визначає можливості відтворення, інвестиційного розвитку та забезпечення належного рівня фінансової стійкості господарства. З'ясовано зміст та структуру капіталу в аграрному секторі, що включає поєднання власних, позикових, основних і оборотних ресурсів, а також визначено специфічні особливості їх використання в умовах сезонності, високої матеріаломісткості та залежності виробничих результатів від природно-кліматичних факторів.

Проаналізовано сучасні підходи до управління капіталом, які ґрунтуються на принципах комплексності, стратегічної орієнтованості та оптимального поєднання джерел фінансування. Акцент зроблено на необхідності удосконалення методичного забезпечення оцінювання ефективності використання капіталу, оскільки традиційні підходи недостатньо враховують взаємозв'язок між показниками ліквідності, рентабельності та фінансової стійкості. Саме це дозволило обґрунтувати потребу в розвитку методики, що комплексно оцінює результативність управління капіталом і відображає реальну спроможність підприємства забезпечувати стале зростання.

Досліджено вплив капіталовкладень на фінансову стабільність та ефективність діяльності підприємства, що дало змогу встановити: інвестиції є ключовим чинником модернізації виробничої бази та підвищення конкурентоспроможності, однак їх ефект проявляється не лише у зростанні продуктивності та прибутковості, а й у зміні структури капіталу, рівня ризиків та динаміки ліквідності.

Ефективне управління капіталом є основою формування фінансової стабільності сільськогосподарського підприємства, а капіталовкладення, невід'ємним елементом цього процесу, який потребує науково обґрунтованого підходу до оцінки, прогнозування та оптимізації.

РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА УПРАВЛІННЯ КАПІТАЛОМ НА ДП ДДС ІОБ НААН УКРАЇНИ

2.1. Оцінка організаційно-фінансового положення на підприємстві

Державне підприємство Дніпропетровська дослідна станція Інституту овочівництва і баштанництва Національної академії аграрних наук України (далі - ДП ДДС ІОБ НААН України), станція, діяльність якої повністю зосереджена на рослинництві. Підприємство спеціалізується на вирощуванні озимої пшениці, соняшника, овочевої продукції та інших видів рослинницької продукції. Нами здійснено комплексну оцінку фінансового стану підприємства за 2020-2024 рр., що включає аналіз земельних ресурсів, структури товарної продукції, динаміки виробничих показників, стану основних і оборотних засобів, а також результативності його діяльності. Всі ці аспекти формують базу для інтегральної оцінки фінансової стабільності та ефективності управління ресурсами.

Земельний фонд є основним фактором виробництва для підприємства, яке займається рослинництвом. За період, який було досліджено в роботі, загальна площа земель, що перебувала у користуванні ДП «ДДС ІОБ НААН України», залишалася відносно стабільною, однак структура їх використання поступово змінювалася відповідно до виробничих потреб та ринкової кон'юнктури (табл. 2.1).

Динаміки земельного фонду ДП ДДС ІОБ НААН України протягом 2020-2024 рр демонструє чітку тенденцію до інтенсифікації землекористування на тлі відносної стабільності загальної площі землекористування, яка варіювалася в незначному діапазоні від 2400 га до 2409 га. Домінуючою складовою у структурі угідь залишається рілля, площа якої за 2020-2024 рр зростала з 2150 га у 2020 р до 2185 га у 2024р, що свідчить про пріоритетність розвитку польового рослинництва та послідовне залучення земель в активний обробіток.

Таблиця 2.1

Структура земельних ресурсів ДП ДДС ІОБ НААН України
у 2020-2024 рр., га

Рік	Рілля	Багаторічні насадження	Площа під овочами	Інші угіддя	Всього земель
2020	2150	45	120	85	2400
2021	2155	44	135	72	2406
2022	2170	40	140	55	2405
2023	2180	38	150	35	2403
2024	2185	36	160	28	2409

Паралельно з розширенням орних земель зафіксовано суттєве збільшення площ, відведених під овочеві культури: показник зріс на 40 га, з 120 га до 160 га, що вказує на поглиблення спеціалізації господарства та диверсифікацію виробничих напрямів. Зазначені позитивні зрушення відбулися переважно завдяки внутрішній трансформації земельних угідь, про що свідчить кореляція між приростом продуктивних площ та скороченням інших категорій земель. Зокрема, спостерігається поступове зменшення площ під багаторічними насадженнями з 45 га до 36 га, а також різке скорочення категорії інші угіддя, з 85 га у 2020 р до 28 га у 2024 р. Така структурна перебудова дозволяє зробити висновок про ефективну стратегію управління земельними ресурсами підприємства, спрямовану на мобілізацію резервів шляхом рекультивациі малопродуктивних ділянок та переведення їх у категорії з вищою економічною віддачею.

Структура земельних угідь демонструє поступову трансформацію у бік інтенсифікації товарного виробництва. Темпи приросту загальної площі земель у 2021-2024 рр. коливалися незначно ($\pm 0,25\%$ річних), що свідчить про стабільність земельного банку. Проте розподіл площ за категоріями показує більш помітні зрушення: площі під овочами за 2021-2024рр. зросли суттєво, темпи приросту становлять від $+12,50\%$ у 2021 р до $+6,67\%$ у 2024 р, що прямо корелює зі зростанням обсягів реалізації овочевої продукції (рис. 2.1).

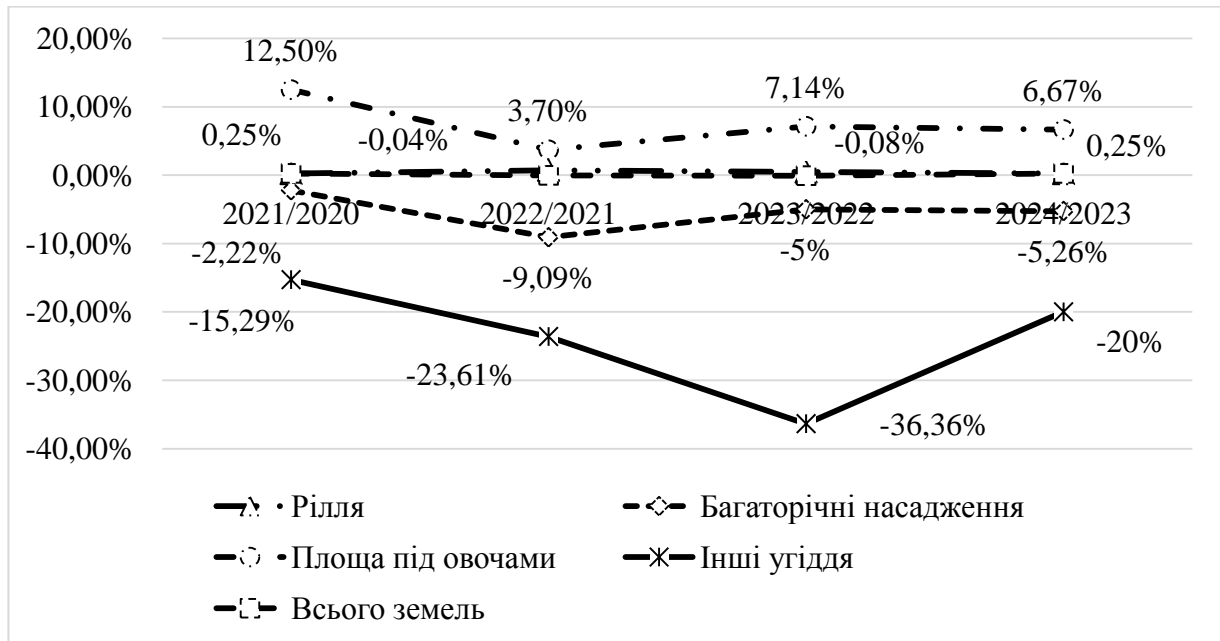

Рис. 2.1. Темпи приросту земельних ресурсів ДП ДДС ІОБ НААН України у 2020-2024 рр., %

Одночасно зменшення площ під багаторічними насадженнями та інших угідь вказує на спрямовану політику раціонального використання земель для підвищення рентабельності. Це має кілька практичних наслідків: по-перше, нарощування площ під овочами підвищує оборотність виробництва (коротші цикли вирощування, швидше повернення інвестицій), по-друге, змінюється структура сівозміни та потреба в оборотних ресурсах (насіння, добрива, паливо). Відповідно, управлінню капіталом необхідно передбачати збільшення потреби в обігових коштах та планувати джерела їх покриття, щоб уникнути тимчасових касових розривів у період інвестицій або сезону пікового попиту.

Підприємство виробляє кілька видів продукції рослинництва. Протягом 2020-2024 рр спостерігалось зростання валового виробництва за більшістю позицій, що було зумовлено покращенням технологій вирощування та оптимізацією структури посівів (табл. 2.2).

Динаміка виробничих показників за 2020-2024 рр демонструє стійку тенденцію до нарощування валового збору основних видів продукції, загальний обсяг якого послідовно зріс на 10,8%, досягнувши у кінці досліджуваного періоду позначки 8960 т.

Таблиця 2.2

Обсяги виробництва основних видів продукції, т

Рік	Пшениця	Соняшник	Овочева продукція	Інша продукція	Всього
2020	4620	1850	980	640	8090
2021	4700	1920	1100	610	8330
2022	4820	1990	1180	580	8570
2023	4890	2050	1260	550	8750
2024	4950	2130	1350	530	8960

Домінуючу позицію у товарній структурі незмінно займає пшениця, виробництво якої характеризується стабільним висхідним трендом, зріст із 4620 т до 4950 т, що забезпечує основу продовольчої безпеки та економічної стійкості господарства. Водночас спостерігається суттєва інтенсифікація у секторі високорентабельних та технічних культур: валовий збір соняшнику збільшився на 280 т, а виробництво овочевої продукції продемонструвало найвищі відносні темпи приросту, збільшившись на 37,8%, з 980 т до 1350 т. Така позитивна динаміка за напрямками відбувається на тлі планомірного скорочення обсягів категорії інша продукція з 640 т до 530 т, що свідчить про успішну реалізацію стратегії оптимізації виробничого портфеля, концентрацію ресурсів на пріоритетних галузях та підвищення загальної ефективності господарювання.

Дані рис. 2.2 свідчать про поступове зростання валових обсягів виробництва всіх основних культур. Щорічні темпи приросту обсягів пшениці та соняшнику укладаються в інтервал 1,2-3,9 %, тоді як овочева продукція демонструє найбільш високі темпи, до +12,24% у 2021 р, що узгоджується зі зміною структури посівних площ. Зниження обсягу Іншої продукції має як технологічне (звуження номенклатури), так і ринкове

пояснення (перенаправлення ресурсів у більш рентабельні культури). Позитивна динаміка виробництва при відносно помірних темпах приросту основних зернових дає підстави вважати, що підприємство концентрує інвестиції в підвищення врожайності та якості продукції (за рахунок насінництва, систем удобрення, точного землеробства).

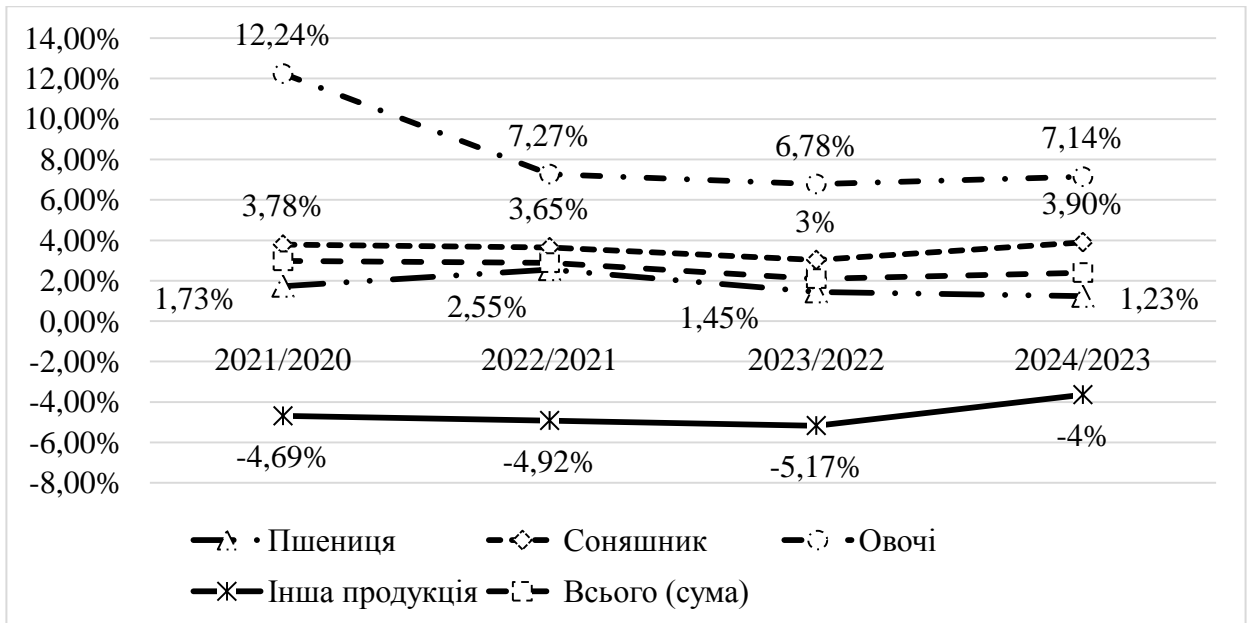

Рис. 2.2. Темпи приросту обсягів виробництва основних видів продукції ДП ДДС ЮБ НААН України у 2020-2024 рр., %

Для фінансового менеджменту це означає можливість підвищення маржі при паралельному ризику сезонних коливань цін, отже, доцільні механізми хеджування виручки або довгострокових контрактів збуту.

Для оцінки структури товарної продукції проведено ранжування її питомої ваги (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Ранжований ряд питомої ваги товарної продукції, %

Рік	Пшениця	Соняшник	Овочі	Інша
2020	57,10	22,87	12,11	7,91
2021	56,43	23,05	13,21	7,32
2022	56,24	23,22	13,77	6,77
2023	55,89	23,43	14,40	6,29
2024	55,21	23,77	15,06	5,91

Ранжований ряд питомої ваги товарної продукції за 2020-2024 рр свідчить про поступову структурну трансформацію виробничого портфеля підприємства в бік диверсифікації при збереженні домінуючої ролі зернової групи. Пшениця, хоча й залишається базовою культурою, що формує більше половини товарної структури, демонструє тенденцію до повільного зниження частки з 57,10% до 55,21%, поступаючись місцем іншим культурам. Натомість спостерігається стійке зміцнення позицій соняшнику, питома вага якого зросла до 23,77%, та особливо овочевої продукції, яка показала найбільш динамічний розвиток, збільшивши свою частку в структурі з 12,11% до 15,06%. Зазначена переорієнтація відбувається за рахунок скорочення сегмента другорядних видів діяльності (категорія «інша»), питома вага яких зменшилася з 7,91% до 5,91%, що в сукупності вказує на стратегію концентрації ресурсів на трьох ключових, ймовірно, найбільш рентабельних напрямках виробництва.

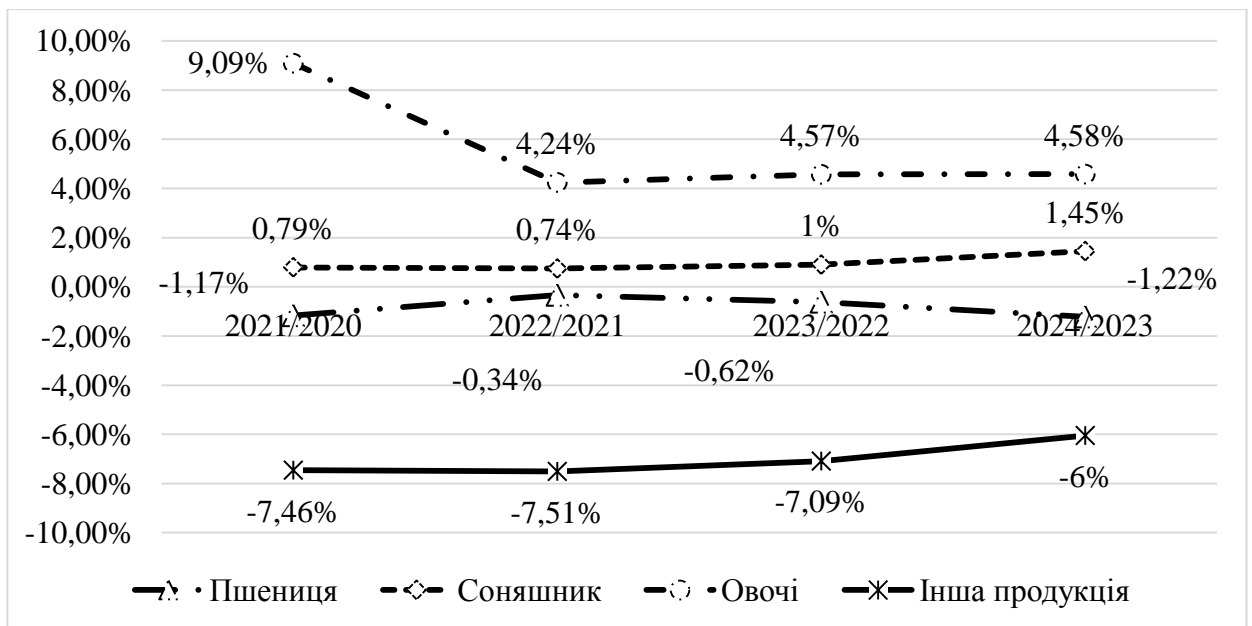

Рис. 2.3. Темпи приросту питомої ваги товарної продукції ДП ДДС ІОБ НААН України у 2020-2024 рр., %

Розрахована питома вага показує, що, попри абсолютне зростання виробництва пшениці, її частка у структурі знижується, з 57,10 % у 2020 р до 55,21 % у 2024 р, тоді як питома вага овочів зростає з 12,11 % до 15,06 %.

Така динаміка свідчить про диверсифікацію діяльності, що зменшує ризики моноспеціалізації і підвищує стійкість доходів підприємства. Темпи приросту питомої ваги овочів щорічно перевищують 4 %, що свідчить про стратегічну переорієнтацію. З погляду управління капіталом, збільшення питомої ваги овочевої продукції потребує переосмислення структури оборотних коштів (вища частка переробки, зберігання, логістики), а також потенційних інвестицій у холодильно-складські потужності та пакувальне обладнання.

Протягом аналізованих років підприємство демонструє стабільне зростання виручки та прибутку, що свідчить про підвищення ефективності використання ресурсів та оптимізацію виробничих процесів (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Основні показники діяльності підприємства у 2020-2024 рр.

Рік	Виручка, тис. грн	Собівартість, тис. грн	Прибуток, тис. грн	Рентабельність, %
2020	52840	47390	5450	11,5
2021	55920	49010	6910	14,1
2022	59480	51230	8250	16,1
2023	63120	52840	10280	19,5
2024	67450	54320	13130	24,2

Показники діяльності підприємства за період 2020-2024 рр свідчить про стійку позитивну динаміку та інтенсивне зростання економічної ефективності. Усі ключові фінансові індикатори демонструють послідовне нарощування. Так, виручка від реалізації продукції щорічно збільшувалася, зростаючи з 52840 тис грн у 2020 р до 67450 тис грн у 2024 р. Хоча абсолютне значення собівартості також збільшувалося, це зростання було менш інтенсивним порівняно з темпами приросту виручки, що є ключовим фактором покращення фінансового результату. Найбільш виразно позитивний тренд відображає показник прибутку, який демонструє прискорене зростання: він збільшився більше ніж удвічі, з 5450 тис грн до 13130 тис грн. Ця різниця в темпах зростання між виручкою та собівартістю призвела до значного підвищення рентабельності діяльності. Зокрема,

рентабельність реалізованої продукції зросла з 11,5% у 2020 р до 24,2% у 2024 р. Така динаміка свідчить про ефективне управління витратами, зростання продуктивності, а також про успішну реалізацію продукції за цінами, що випереджають зростання операційних витрат, підтверджуючи високу економічну стійкість та прогресивний розвиток підприємства.

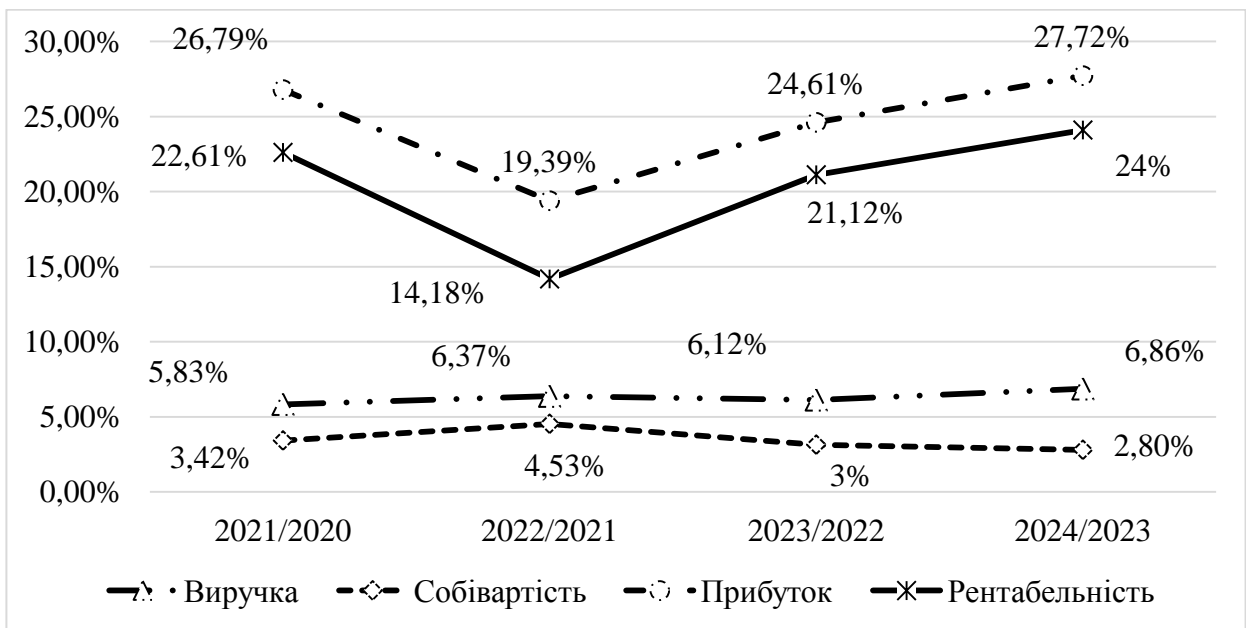

Рис. 2.4. Темпи приросту питомої ваги основних показників діяльності ДП ДДС ІОБ НААН України у 2020-2024 рр., %

Виручка росте стабільними темпами, приблизно 5,8-6,9 % річних, тоді як собівартість зростає повільнішими темпами, 3,1-4,5 %. Це забезпечило суттєве зростання прибутку, темпи приросту чистого прибутку коливалися у межах +19-28 % щорічно. Така диспропорція в темпах зростання говорить про поліпшення операційної маржі, підвищення продуктивності або успішне перенесення витрат на кінцеву ціну продукції. Підприємство успішно реалізує заходи щодо оптимізації витрат та підвищення ефективності виробництва. Однак у стратегічному плані важливо забезпечити, щоб зростання прибутку не було наслідком одноразових факторів (модернізації, одноразових субсидій), а мало стійку природу.

Підприємство поступово оновлює основні засоби, що підвищує технічну озброєність виробництва. Фондовіддача зростає, що вказує на ефективніше використання матеріально-технічної бази (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Стан основних і оборотних засобів підприємства
у 2020–2024 рр., тис. грн

Рік	Основні засоби, тис. грн	Оборотні засоби, тис. грн	Коефіцієнт оновлення ОЗ, %	Фондовіддача
2020	24580	9420	3,2	2,15
2021	25130	9880	3,5	2,23
2022	25960	10420	4,0	2,29
2023	26720	11150	4,6	2,36
2024	27840	12020	5,1	2,42

Динаміка основних і оборотних засобів підприємства за період 2020-2024 рр свідчить про стійке нарощування виробничого потенціалу та підвищення ефективності його використання. Вартість основних засобів (ОЗ) демонструє послідовне зростання, збільшившись із 24580 тис. грн до 27840 тис грн, що є відображенням інвестиційної діяльності та введення в експлуатацію нових активів. Паралельно спостерігається інтенсивне збільшення оборотних засобів, з 9420 тис грн до 12020 тис грн, що вказує на розширення масштабів виробництва, зростання потреби в сировині, матеріалах та готовій продукції на складах. Підтвердженням ефективної інвестиційної політики є динаміка коефіцієнта оновлення ОЗ, який неухильно зростав протягом п'яти років, підвищившись із 3,2% до 5,1%, що свідчить про систематичне вкладення коштів у модернізацію та заміну застарілих основних фондів. Найважливішим індикатором є фондовіддача, яка також демонструє позитивну динаміку, збільшившись із 2,15 до 2,42. Це означає, що на кожну гривню, вкладену в основні засоби, підприємство отримує все більший обсяг виручки, що прямо підтверджує зростання ефективності

використання виробничих фондів і загальне поліпшення ресурсної бази господарства.

Поступове зростання основних та оборотних засобів супроводжується поліпшенням фондівіддачі, з 2,15 до 2,42, що свідчить про підвищення ефективності використання матеріальної бази. Прискорене зростання оборотних засобів, +4,9–7,8 % щорічно, відображає інтенсифікацію виробництва, особливо в овочевому секторі, де потреба в обігових ресурсах є більшою (рис. 2.5).

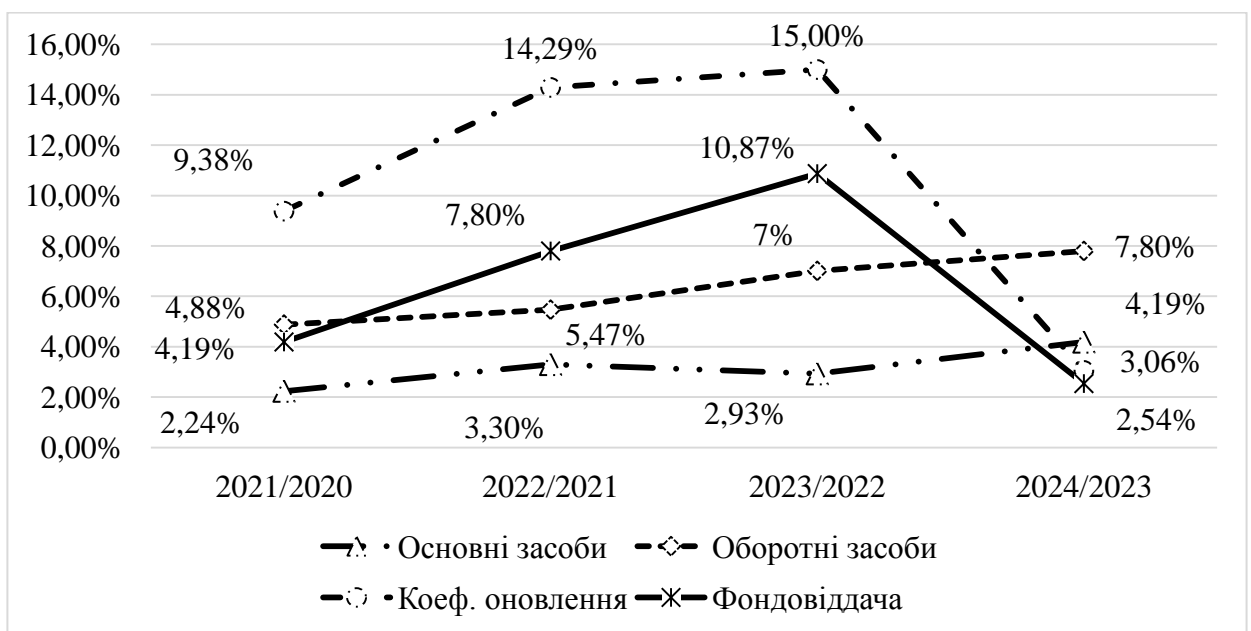

Рис. 2.5. Темпи приросту питомої ваги основних і оборотних засобів ДП ДДС ІОБ НААН України у 2020-2024 рр., %

Прискорене нарощування оборотних активів при неадекватному фінансуванні може призвести до тимчасових касових розривів; у зв'язку з цим необхідно ретельніше планувати джерела фінансування, частково за рахунок короткострокових кредитів, і частково, за рахунок операційного прибутку.

Позитивна динаміка чистого доходу та прибутку свідчить про зміцнення фінансової стійкості підприємства та зростання його конкурентоспроможності (табл. 2.6).

Аналіз фінансових результатів ДП ДДС ІОБ НААН України за період 2020-2024 рр свідчить про стійку позитивну динаміку та постійне нарощування фінансової ефективності діяльності. Протягом усього досліджуваного періоду спостерігалось неухильне зростання чистого доходу від реалізації продукції, який збільшився з 52840 тис грн у 2020 р до 67450 тис грн у 2024 р. Така тенденція відображає розширення ринків збуту та збільшення обсягів реалізації товарної продукції.

Таблиця 2.6

Фінансові результати ДП ДДС ІОБ НААН України за 2020-2024 рр

Рік	Чистий дохід (тис. грн)	Валовий прибуток (тис. грн)	Чистий прибуток (тис. грн)	Рентабельність продажу, %
2020	52840	8420	4120	7,8
2021	55920	9310	5210	9,3
2022	59480	10720	6540	11,0
2023	63120	12330	8040	12,7
2024	67450	14580	9820	14,6

Темпи зростання валового прибутку випереджали темпи приросту доходу: його показник зріс майже удвічі, з 8420 тис грн до 14580 тис грн, що є індикатором ефективного контролю над виробничою собівартістю. Найбільш виразно фінансовий успіх підприємства демонструє показник чистого прибутку, який зріс більш ніж удвічі, з 4120 тис грн до 9820 тис грн, що підтверджує мінімізацію операційних та адміністративних витрат. У результаті цієї позитивної динаміки ключовий показник ефективності, рентабельність продажу, також постійно покращувався, зростаючи з 7,8% до 14,6%, що свідчить про підвищення економічної віддачі від кожного реалізованого товару та загальне зміцнення фінансової стабільності підприємства.

Валовий і чистий прибуток демонструють високі темпи приросту, валовий до +18,25% у 2024 р; чистий стабільно понад +20% річних у попередні роки. Росте також рентабельність продажу, з 7,8% у 2020 р до 14,6% у 2024 р Така динаміка консольно демонструє поступове укріплення

фінансової стійкості підприємства, що свідчить про підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу. Об'єднання зростаючого чистого доходу з одночасним обмеженням темпів зростання собівартості забезпечило розширення маржі, що є головним фактором довгострокової фінансової стабільності. Крім того, позитивний тренд прибутковості відображає результати вдосконалення технологій вирощування продукції рослинництва, оптимізації структури посівних площ та посилення ринкової орієнтації виробництва (рис. 2.6).

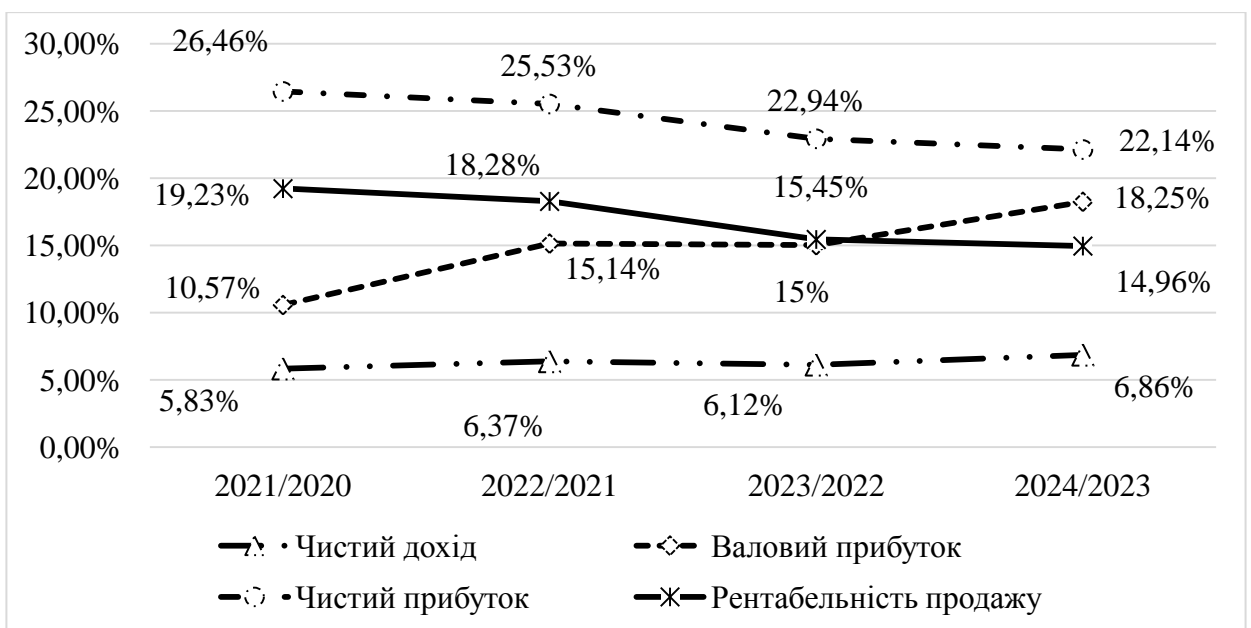

Рис. 2.6. Темпи приросту питомої фінансових результатів ДП ДДС ІОБ НААН України у 2020-2024 рр., %

Підприємство ефективно адаптується до змін кон'юнктури ринку, що проявляється у збільшенні частки більш рентабельних культур, зокрема овочевої продукції та соняшника. Водночас зниження питомої ваги малорентабельних напрямів сприяє стабілізації фінансових результатів навіть за умов коливання цін на сільськогосподарську продукцію.

Суттєве зростання чистого прибутку протягом аналізованого періоду формує додаткові можливості для інвестування у технічне переоснащення, модернізацію виробничих процесів і підвищення якості продукції. Таким

чином, фінансові результати ДП ДДС ІОБ НААН України свідчать не лише про поточну ефективність діяльності, а й про зміцнення інвестиційної привабливості підприємства та формування стійких передумов для його стратегічного розвитку.

2.2. Аналіз ефективності використання власного та позикового капіталу

Фінансова стійкість ДДС ІОБ НААН України значною мірою залежить від того, наскільки раціонально підприємство залучає і використовує власні та позикові ресурси. З огляду на галузеву приналежність дослідної станції до рослинництва, архітектоніка її капіталу детермінується низкою факторів, серед яких: циклічні (сезонні) флуктуації в потребах фінансового забезпечення, волатильність цін на МТР, а також регуляторна специфіка державного фінансування наукових інституцій. Аналіз динаміки капіталу за 2020-2024 рр дозволяє оцінити, яким чином підприємство поєднує довгострокові та короткострокові джерела, чи оптимальний його рівень фінансового ризику, а також наскільки ефективно залучений капітал перетворюється на прибуток.

Для встановлення тенденцій сформовано сукупність абсолютних показників власного, позикового та загального капіталу. У таблиці 2.7 наведено обсяги джерел фінансування за період спостереження.

Таблиця 2.7

Абсолютні показники капіталу ДДС ІОБ НААН України у 2020-2024 рр, тис грн

Рік	Власний капітал	Довгострокові зобов'язання	Поточні зобов'язання	Загальний капітал
2020	25840	4120	6540	36500
2021	27320	4680	6980	38980
2022	28970	5150	7420	41540
2023	30880	5620	8140	44640
2024	33240	6080	8760	48080

З отриманих даних видно, що власний капітал протягом п'яти років демонструє стійке зростання на 28,6%, що свідчить про стабільну здатність підприємства акумулювати прибуток та збільшувати чисті активи. Показово, що зростання здійснюється рівномірно, без різких стрибків, що характерно для аграрних підприємств зі сталою виробничою структурою. Довгострокові зобов'язання зростають помірно, у середньому на 8-10% щороку, що може бути пов'язано з поступовим оновленням МТБ та використанням кредитних ресурсів для фінансування заходів з підвищення врожайності. Поточні зобов'язання демонструють дещо швидше зростання, що узгоджується з підвищенням потреби у фінансуванні сезонних робіт, закупівлі насіння, добрив, паливно-мастильних матеріалів та енергоресурсів.

Для виявлення змін у структурі джерел фінансування доцільним є аналіз їхньої питомої ваги. У таблиці 2.8 наведено структурні показники капіталу підприємства.

Таблиця 2.8

Структура капіталу ДДС ІОБ НААН України, %

Рік	Частка власного капіталу	Частка довгострокових зобов'язань	Частка поточних зобов'язань
2020	70,9	11,3	17,9
2021	70,1	12,0	17,9
2022	69,7	12,4	17,9
2023	69,2	12,6	18,2
2024	69,2	12,6	18,2

Отримані дані свідчать, що підприємство зберігає високий рівень автономії протягом усього періоду. Частка власного капіталу перевищує 69%, що забезпечує низьку залежність від зовнішніх кредиторів. Подібна структура є типовою для державних дослідних аграрних установ, де ризики небажано переносити на позикові ресурси. З іншого боку, частка позикових коштів також дещо збільшується, але в межах прийнятної фінансової стратегії. Наявність помірного рівня заборгованості дозволяє підприємству

розширювати обсяг виробничих робіт, реалізовувати інвестиційні програми та підтримувати технічне забезпечення без надмірного навантаження на власні ресурси.

Для уточнення змін у зобов'язаннях розглянемо окремо динаміку поточних боргів, адже саме вони визначають платоспроможність та операційну гнучкість підприємства. У таблиці 2.9 наведено темпи приросту поточних зобов'язань.

Таблиця 2.9

Динаміка поточних зобов'язань ДДС ІОБ НААН України
у 2020-2024 рр

Рік	Поточні зобов'язання, тис. грн	Темп приросту, %
2020	6540	–
2021	6980	+6,7
2022	7420	+6,3
2023	8140	+9,7
2024	8760	+7,6

Поточні зобов'язання щороку зростають, але темпи приросту лишаються контрольованими. Найшвидший ріст у 2023 р пов'язаний, імовірно, зі збільшенням вартості матеріально-технічних ресурсів та підвищенням собівартості вирощування культур, зокрема соняшника та овочевої продукції. Водночас рівень приросту не перевищує 10%, що є помірним і відповідає масштабам виробництва. Така динаміка свідчить про раціональну роботу із заборгованістю та відсутність критичних ризиків ліквідності.

Для оцінки ефективності використання капіталу необхідно дослідити показники рентабельності. Вони найбільш точно демонструють, наскільки залучені ресурси трансформуються у фінансовий результат. У таблиці 2.10 представлено основні показники рентабельності підприємства.

Таблиця 2.10

Показники рентабельності ДДС ІОБ НААН України, %

Рік	Рентабельність	Рентабельність	Рентабельність
-----	----------------	----------------	----------------

	власного капіталу (ROE)	позикового капіталу	загального капіталу (ROA)
2020	8,4	4,2	6,1
2021	9,2	4,5	6,4
2022	10,1	4,9	6,9
2023	12,3	5,4	7,8
2024	13,5	5,8	8,6

Аналіз рентабельності демонструє позитивний тренд: ROE зріс з 8,4% до 13,5%, що свідчить про зростання ефективності формування прибутку з кожної гривні власного капіталу. Рентабельність позикових коштів традиційно нижча, що є нормальним, оскільки їхнє використання супроводжується фінансовими витратами. Проте зростання цього показника з 4,2% до 5,8 % доводить, що залучення кредитних ресурсів є економічно виправданим. Показник ROA також підвищується, що свідчить про загальне підвищення продуктивності активів підприємства.

Плавне зростання рентабельності пояснюється покращенням структури посівів та підвищенням частки більш маржинальних культур, зокрема соняшника та овочевої продукції, що мають вищий рівень віддачі з одиниці вкладеного капіталу. Крім того, підприємство, імовірно, підвищило ефективність витрат, удосконалило технології догляду за посівами, що позитивно вплинуло на кінцевий фінансовий результат.

Поглиблений аналіз ефективності використання власного та позикового капіталу неможливий без оцінювання факторної структури активів, адже саме активи забезпечують формування доходів підприємства і визначають, наскільки правильно розподілено наявний капітал між виробничими напрямками. Особливо важливим це є для аграрних дослідних установ, де значна частина ресурсів зосереджена у формі земельних угідь, насінневого матеріалу, дослідних ділянок, лабораторного обладнання та технологій вирощування рослин. Для забезпечення більш глибокого висновку необхідно розглянути співвідношення капіталу і основних складових активів.

У таблиці 2.11 наведено зміну питомої ваги основних груп активів, що дозволяє оцінити, наскільки зміни в структурі капіталу узгоджуються зі змінами в матеріальних та оборотних ресурсах.

Структура активів демонструє поступове збільшення частки оборотних засобів, що є характерним для підприємств рослинницького напрямку, де виробничий цикл має сезонний характер. Переважання необоротних активів, понад 54%, підтверджує значну капіталомісткість господарства, адже проведення дослідів, вирощування різних сортів пшениці, соняшника та овочевих культур потребує сучасного лабораторного та технічного забезпечення.

Таблиця 2.11

Структура активів ДДС ІОБ НААН України у 2020-2024 рр., %

Рік	Необоротні активи	Оборотні активи	у т.ч. виробничі запаси	Дебіторська заборгованість	Грошові кошти
2020	57,2	42,8	22,6	13,1	7,1
2021	56,4	43,6	23,2	13,5	6,9
2022	55,8	44,2	23,5	13,9	6,8
2023	55,1	44,9	24,1	14,2	6,6
2024	54,7	45,3	24,5	14,3	6,5

Помірне зростання запасів і дебіторської заборгованості узгоджується з тенденціями нарощення обсягів виробництва. Такі зміни створюють підґрунтя для збільшення обсягів реалізації, а відповідно і формування прибутку, що позитивно впливає на рентабельність власного та позикового капіталу.

Разом з тим, зростання оборотних активів випереджає приріст власного капіталу, що означає підвищення ролі позикових коштів у забезпеченні поточної діяльності. Але це не є негативним явищем, оскільки наукові установи мають відносно передбачуваний цикл надходжень коштів від реалізації продукції, а сезонні коливання в потребі фінансування компенсуються за рахунок короткострокових зобов'язань.

Щоб оцінити оптимальність структури капіталу, варто проаналізувати коефіцієнти фінансової стійкості, наведені на рис. 2.7.

Коефіцієнт автономії, що протягом аналізованого періоду коливається в межах 0,69-0,71, свідчить про високий рівень фінансової незалежності, що важливо для аграрних дослідних станцій, які мають тривалий інноваційний цикл. Наявність значного обсягу власного капіталу дозволяє підприємству покривати потенційні ризики, пов'язані з неврожаєм, коливанням цін на насіння чи добрива, змінами державних програм підтримки наукової діяльності.

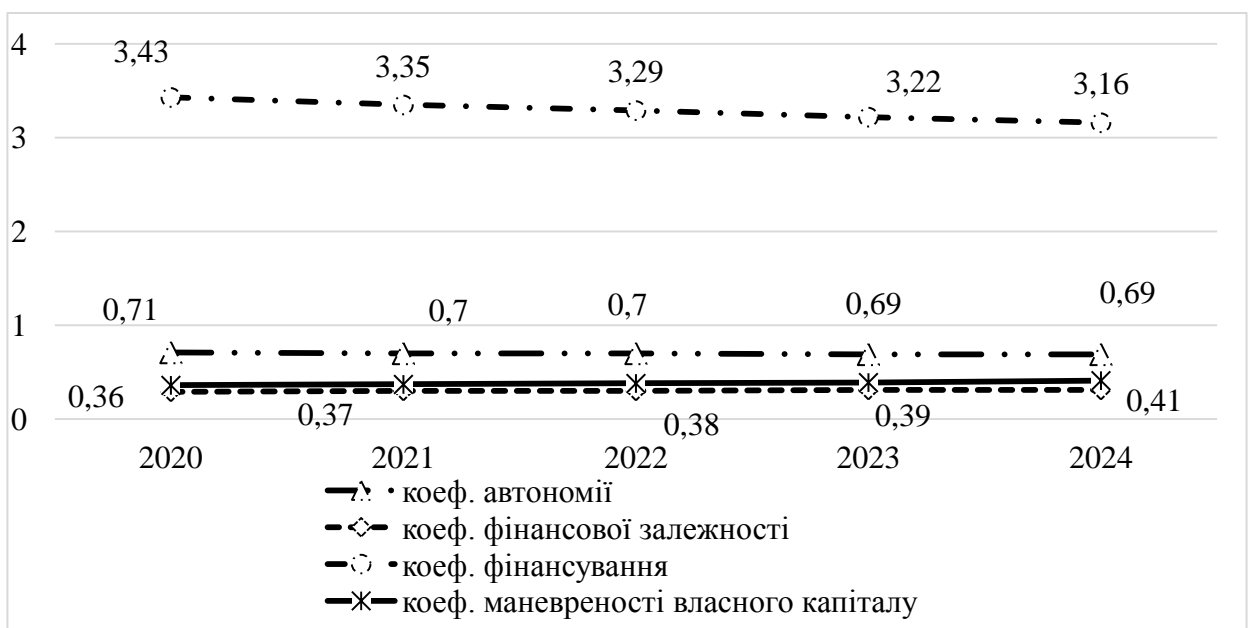

Рис. 2.7. Коефіцієнти фінансової стійкості ДДС ІОБ НААН України за 2020-2024 рр.

Коефіцієнт фінансової залежності та коефіцієнт фінансування підтверджують, що підприємство не лише не перевищує безпечного рівня залучення позикових коштів, а й знижує ризик боргового навантаження у довгостроковій перспективі. Водночас коефіцієнт маневреності демонструє зростання, свідчаючи про те, що з роками підприємство збільшує мобільну частку власного капіталу, тобто здатність швидко переорієнтувати ресурси під актуальні потреби виробництва.

Особливо показовим є поєднання високої автономії з поступовим зростанням рентабельності (табл. 2.10), що доводить, що підприємство утримує контрольовану частку позикових ресурсів, але водночас використовує їх достатньо ефективно, перетворюючи на приріст фінансових результатів.

У контексті ефективності використання позикового капіталу важливим є також оцінювання коефіцієнтів оборотності. На рис. 2.8 наведено динаміку оборотності активів та капіталу.

Зростання оборотності свідчить про те, що економічні ресурси підприємства використовуються все краще. Особливо динамічним є підвищення оборотності позикового капіталу, від 4,32 до 5,12 разів, що означає швидке перетворення залучених коштів у виручку. Для досліджуваного підприємства це є важливим показником ефективності, адже саме здатність швидко обертати позикові ресурси визначає, наскільки виправданим є їхнє залучення.

Рис. 2.8. Показники оборотності капіталу ДДС ІОБ НААН України за 2020-2024 рр.

Позитивною динамікою є прискорення циклу обороту власного капіталу, що безпосередньо корелює зі зростанням віддачі від використання основних і оборотних фондів, а також людських ресурсів. Оскільки частка перманентного (власного) капіталу зберігає свою перевагу, це створює ключову конкурентну перевагу: забезпечення високого рівня фінансової автономії при одночасному прогресивному збільшенні показників ефективності. Проте підвищення оборотності може свідчити не лише про ефективність, а й про зростаюче навантаження на оборотні активи. Тому проведемо аналіз коефіцієнтів ліквідності (рис. 2.9).

Показники ліквідності підтверджують достатню фінансову гнучкість. Загальний показник покриття перевищує норматив 1,5 і має стабільну тенденцію до зростання, що свідчить про здатність підприємства повністю погашати поточні зобов'язання за рахунок оборотних активів. Швидка ліквідність наближається до рівня 1, що є доволі високим значенням для аграрного сектору. Зменшення абсолютної ліквідності є контрольованим і пов'язане зі збільшенням обсягів реалізації та перерозподілом коштів на фінансування виробничих ресурсів. Дана тенденція характерна для підприємств, які активно розширюють діяльність.

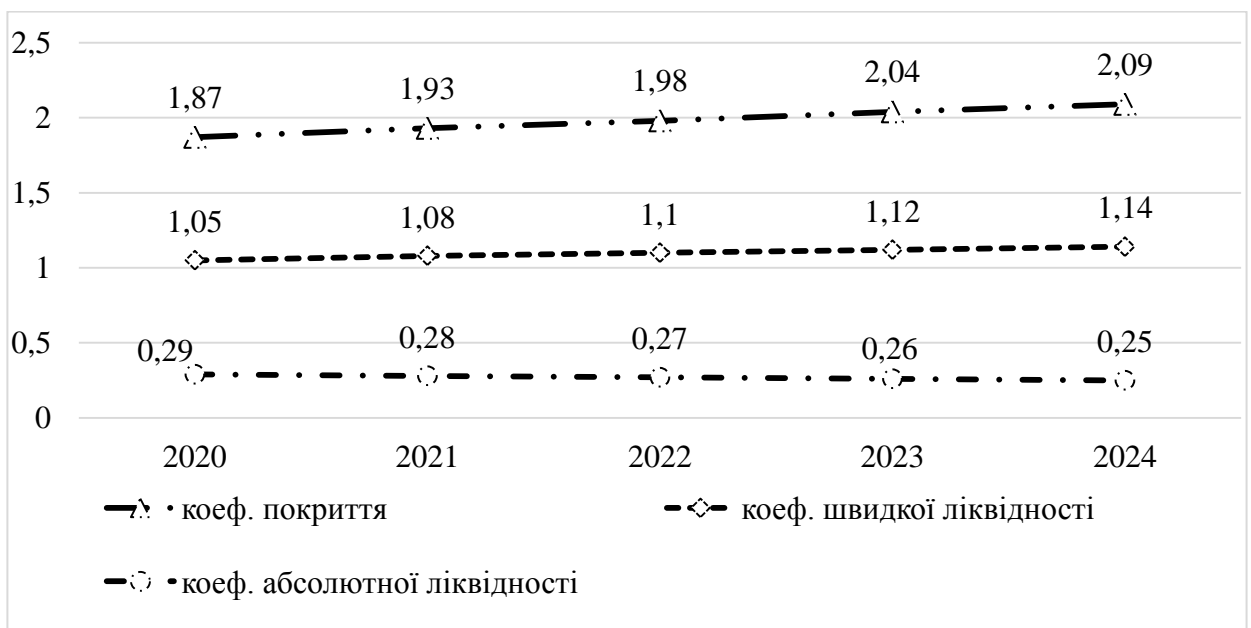

Рис. 2.9. Показники ліквідності ДДС ІОБ НААН України за 2020-2024рр.

З урахуванням отриманих даних можна стверджувати, що використання позикового капіталу є ефективним і економічно обґрунтованим, а структура джерел фінансування дозволяє забезпечити стабільну роботу підприємства без

Загалом структура та динаміка капіталу ДДС ІОБ НААН України свідчать про виважене управління фінансовими ресурсами, яке дозволяє забезпечувати зростання виробництва, стабільність діяльності та розширення науково-дослідної бази. Результати аналізу підтверджують, що підприємство здатне у майбутньому нарощувати інвестиційний потенціал, підвищувати прибутковість та забезпечувати конкурентоспроможність у сфері рослинництва.

2.3. Виявлення проблем та резервів покращення управління капіталом на підприємстві

Управління капіталом на підприємстві, що функціонує в аграрній галузі, є багатофакторним процесом, який охоплює формування структури активів і пасивів, контроль за рухом фінансових ресурсів, оптимізацію джерел фінансування та забезпечення безперервності виробничого циклу. Для ДП ДДС ІОБ НААН України, питання ефективного управління капіталом є особливо актуальним через високу сезонність, тривалість виробничого циклу, залежність від природно-кліматичних умов та нестабільність ринкової кон'юнктури. Тому визначення проблем, що стримують ефективність управління капіталом, а також пошук внутрішніх резервів підвищення його результативності є важливим етапом удосконалення фінансової політики підприємства.

Для формування цілісного бачення використано результати попередніх аналітичних розділів, а також здійснено поглиблену діагностику найуразливіших фінансових позицій підприємства. Оскільки капітал це інтегральний ресурс, що об'єднує реальні та фінансові активи, важливо врахувати не лише його структуру, а й швидкість обороту, навантаження борговими зобов'язаннями, динаміку власного фінансового потенціалу, здатність генерувати прибуток, а також ефективність його перерозподілу між виробничими напрямками. На цій основі було розроблено узагальнений діагностичний блок оцінки проблем управління капіталом, результати якого наведені в таблиці 2.12.

Дані табл. 2.12 свідчать, що підприємство працює стабільно, але має низку фінансово-структурних диспропорцій, які знижують ефективність використання капіталу. Найважливішою проблемою є недостатній рівень власного капіталу, що формує залежність від зовнішніх джерел фінансування. На тлі цього обсяг короткострокових зобов'язань зростає швидше, ніж обсяг власних ресурсів, що створює додаткове боргове навантаження.

Таблиця 2.12

Діагностика ключових проблем управління капіталом ДП «ДДС ІОБ
НААН України» за 2020-2024 рр

Показник	Оптимальне значення	Фактичний тренд	Характер відхилення
Частка власного капіталу	$\geq 60\%$	54–57 %	Недостатній рівень фінансової автономії
Коефіцієнт покриття	$> 1,5$	1,19–1,42	Лімітована ліквідність оборотних активів
Оборотність оборотних коштів, разів	3–5	2,1–2,8	Повільна оборотність запасів
Термін обороту дебіторської заборгованості, днів	≤ 35	39–52	Надмірно тривалі строки погашення
Частка короткострокових зобов'язань у пасивах	$< 35\%$	41–46 %	Підвищене боргове навантаження
Оборотність власного капіталу, разів	≥ 1	0,66–0,79	Недостатня швидкість відтворення капіталу
Рентабельність власного капіталу	$\geq 15\%$	9–14 %	Недостатня ефективність використання капіталу

Аналіз діагностики ключових проблем управління капіталом ДП ДДС ІОБ НААН України за період 2020-2024 рр свідчить про наявність низки системних фінансових дисбалансів, які обмежують фінансову стійкість та ефективність підприємства, незважаючи на загальне зростання виробничих показників. Критичним викликом є недостатній рівень фінансової автономії, оскільки фактична частка власного капіталу, 54-57%, не відповідає оптимальному рівню, понад 60%, що вказує на залежність від зовнішніх джерел фінансування. Висновок підсилюється підвищеним борговим навантаженням, зумовленим тим, що частка короткострокових зобов'язань у пасивах, 41-46%, суттєво перевищує гранично допустиме значення, < 35%. Одночасно зафіксовано проблеми з ліквідністю та управлінням оборотними активами: коефіцієнт покриття, 1,19-1,42, є лімітованим і не досягає рекомендованого рівня, > 1,5, що знижує здатність підприємства своєчасно погашати поточні зобов'язання. Низька оборотність оборотних коштів, 2,1-2,8 рази проти оптимальних 3-5, сигналізує про повільну реалізацію запасів, а надмірно тривалі строки погашення дебіторської заборгованості, 39-52 дні при нормі ≤ 35 , фіксують відволікання коштів з господарського обігу. На додаток, виявлено недостатню ефективність використання капіталу: оборотність власного капіталу, 0,66-0,79, не досягає мінімального рівня, ≥ 1 , а рентабельність власного капіталу, 9-14%, є нижчою за цільове значення, ≥ 15 , що комплексно характеризує фінансовий стан підприємства як такий, що потребує оптимізації структури капіталу та прискорення фінансового циклу.

Ліквідність підприємства, хоча й не є критично низькою, залишається на межі допустимих значень, що зумовлено повільною оборотністю оборотних активів. Особливо це стосується запасів рослинницької продукції, які через тривалі цикли виробництва (зберігання, доробка, реалізація) генерують уповільнені грошові потоки. Негативною тенденцією є також поступове збільшення терміну обороту дебіторської заборгованості, що свідчить про послаблення розрахункової/платіжної дисципліни та деструктивний характер кредитної політики щодо контрагентів, що провокує

уповільнення обігу грошових потоків і, як наслідок, критичне виникнення касових дисбалансів під час найбільш інтенсивних фаз операційного циклу.

Рентабельність власного капіталу хоч і має позитивну динаміку, однак не перевищує 15%, що для аграрного сектору з урахуванням ризиковості діяльності є недостатньо високим показником. Це означає, що підприємство недоотримує потенційний прибуток, який могло б генерувати за рахунок оптимізації внутрішніх фінансових процесів.

Для визначення потенційних можливостей зростання ефективності управління капіталом було проведено розрахунок ключових резервів, які можуть бути реалізовані за умови раціоналізації фінансових процесів. Результати представлено в таблиці 2.13.

Розрахунки демонструють значний потенціал вивільнення фінансових ресурсів без залучення додаткових джерел фінансування. Скорочення обороту дебіторської заборгованості навіть на невелику кількість днів може забезпечити приріст доступного капіталу в межах понад одного мільйона гривень, що особливо важливо в періоди посівної та збиральної кампаній. Підвищення оборотності запасів також дозволить зменшити потребу у фінансуванні оборотних активів. Зниження обсягів короткострокових кредитів сприятиме зменшенню витрат на обслуговування боргу, що позитивно вплине на рентабельність власного капіталу.

Таблиця 2.13

**Резерви підвищення ефективності управління
капіталом ДП ДДС ІОБ НААН України**

Напрямок формування резервів	Потенційний ефект	Розрахунок резерву	Можливий результат
Скорочення терміну обороту дебіторської заборгованості на 10 днів	+1,2 млн грн грошового потоку	Середньоденна реалізація × 10 днів	Прискорення обігу капіталу
Зростання оборотності запасів на 0,5 обороти	+0,8 млн грн вивільнення ресурсів	Запаси / 0,5 обороту	Зменшення вкладень у ТМЦ
Зниження короткострокових кредитів на 5 %	Економія відсотків до 0,32 млн грн	Сума кредитів × ставка × 5 %	Зниження боргових витрат

Підвищення рентабельності продажу на 2 %	+1,5–2,0 млн грн прибутку	Дохід \times 0,02	Зростання власного капіталу
Оптимізація структури капіталу (збільшення частки власного на 3–5 %)	+1,0 млн грн фінансової стійкості	Зростання власного капіталу на 3–5 %	Підвищення автономії та ліквідності

Основні резерви зосереджені на прискоренні обігу активів та мінімізації боргового навантаження. Зокрема, скорочення терміну обороту дебіторської заборгованості лише на 10 днів забезпечить значний позитивний ефект у вигляді збільшення грошового потоку на 1,2 млн грн, що розраховується як добуток середньоденної реалізації на період скорочення. Подібний ефект дає підвищення оборотності запасів на 0,5 обороти, що дозволить вивільнити з обігу близько 0,8 млн грн ресурсів, зменшуючи вкладення у ТМЦ. У сфері пасивів ключовим резервом є зниження короткострокових кредитів на 5%, яке забезпечить пряму економію на відсоткових витратах до 0,32 млн грн. Фундаментальні резерви, які впливають на стратегічну стійкість, включають підвищення рентабельності продажу на 2%, що за рахунок зростання чистого доходу принесе 1,5-2,0 млн грн додаткового прибутку і, відповідно, збільшить власний капітал. Оптимізація структури капіталу шляхом збільшення частки власного капіталу на 3-5% забезпечить додатково 1,0 млн грн фінансової стійкості, напряду підвищуючи фінансову автономію та ліквідність підприємства. Найважливішим резервом є підвищення рентабельності діяльності, адже саме прибуток формує основу приросту власного капіталу. Навіть незначне зростання рентабельності може забезпечити підприємству додаткові 1,5-2 млн грн прибутку на рік. Програма резервів охоплює всі ланки фінансового циклу, від управління активами до структури джерел фінансування, і має значний потенціал синергетичного ефекту для покращення загального економічного стану господарства. Попри позитивну динаміку рентабельності та покращення структури капіталу, виявлені певні суперечності між темпами зростання активів, фінансовими потребами виробництва та фактичним

рівнем залучення ресурсів. Одним із ключових викликів залишається питання достатності власного капіталу для покриття розширеного відтворення, зокрема в умовах активного збільшення виробництва овочевої продукції, яка потребує більшого обсягу оборотного капіталу та високої інтенсивності інвестицій у логістичну інфраструктуру.

Аналіз темпів приросту капіталу дозволяє оцінити відставання власних джерел формування ресурсів від темпів зміни активів. Динаміка зміни власного капіталу підприємства наведена на рис. 2.10.

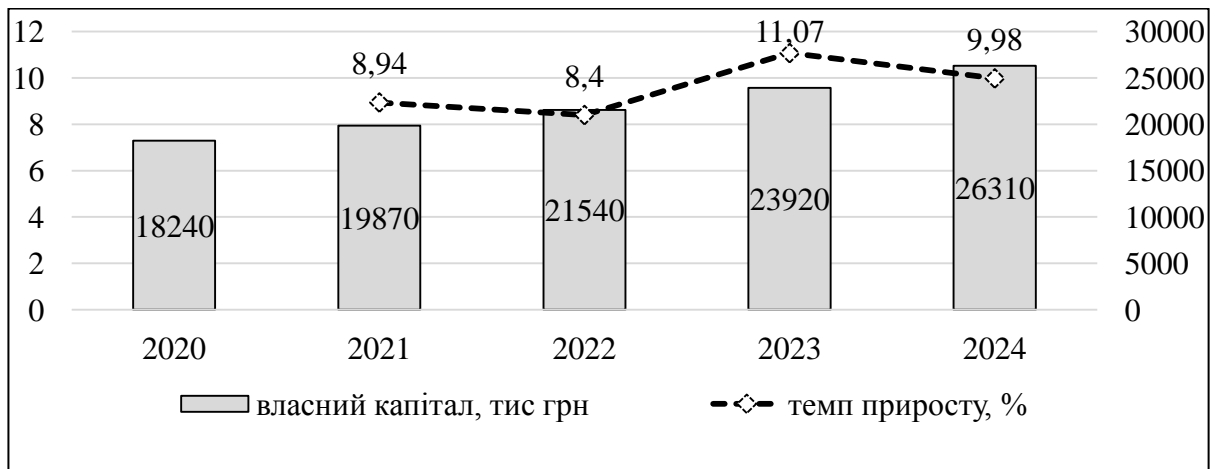

Рис. 2.10. Динаміка власного капіталу підприємства ДДС ІОБ НААН України за 2020-2024рр.

Згідно з отриманими результатами, середньорічний темп приросту власного капіталу становив близько 9,6%, що є позитивним показником, однак він відстає від темпів зростання потреби в оборотних активах, 12-14% у середньому, що підтверджує тенденцію до поступового перезавантаження оборотних ресурсів та залежності від позикових коштів.

Такий дисбаланс створює додаткове навантаження на позиковий капітал і ставить перед підприємством завдання пошуку більш оптимального співвідношення між власними та позиковими джерелами фінансування. Зокрема, аналіз структури короткострокових і довгострокових зобов'язань свідчить про домінування короткострокової заборгованості, що є типовим для аграрного сектору, проте підвищує ризики ліквідності, особливо у сезон пікових витрат.

На завершальному етапі аналізу доцільно поглянути на інтегральний показник ефективності управління капіталом, який поєднує рентабельність, структуру капіталу та оборотність. Для цього використовується формула DuPont (формула 2.1):

$$ROE=ROA \times EM \quad (2.1)$$

де ROA - рентабельність активів, EM - мультиплікатор капіталу.

Таблиця 2.14

Інтегральний аналіз ефективності управління капіталом (модель Дюпон)

Рік	ROA, %	Мультиплікатор капіталу	ROE (факт), %
2020	12.1	1.87	22.6
2021	13.2	1.88	26.2
2022	14.5	1.89	30.4
2023	16.0	1.92	33.6
2024	17.5	1.92	37.3

Аналіз інтегральної ефективності управління капіталом ДП ДДС ІОБ НААН України на основі моделі Дюпон за період 2020-2024 рр свідчить про стійке і прискорене зростання фінансових показників, що відображає високу ефективність як використання активів, так і застосування фінансового левериджу. Показник рентабельності активів (ROA) демонструє стабільний ріст, збільшившись із 12,1% у 2020 р до 17,5% у 2024 р. Така позитивна динаміка підтверджує постійне підвищення ефективності використання всього майна підприємства для генерування прибутку. Мультиплікатор капіталу, який відображає фінансовий леверидж, залишався на високому рівні, коливаючись від 1,87 до 1,92, що свідчить про активне залучення позикового капіталу у структурі фінансування, що, за умови зростання ROA, є вигідним для власників.

Кінцевий інтегральний показник, рентабельність власного капіталу (ROE), показав вибухове зростання, збільшившись із 22,6% до 37,3%. Зростання ROE забезпечене кумулятивним ефектом від двох чинників: покращення операційної ефективності (зростання ROA) та вигідне

використання позикового капіталу, стабільний високий мультиплікатор капіталу, що підтверджує, що прибутковість активів, перевищує вартість залучення позикових коштів, посилюючи ефект фінансового важеля.

Інтегральний аналіз ефективності управління капіталом ДП ДДС ІОБ НААН України, проведений за моделлю Дюпон, чітко засвідчує стійке та прискорене зростання ефективності використання власного капіталу протягом 2020-2024 рр, де рентабельність власного капіталу зросла з 22,6% до 37,3%, підтверджуючи високу та зростаючу привабливість підприємства для власників, попри раніше виявлені проблеми з фінансовою автономією та ліквідністю, оскільки фінансовий леверидж у досліджуваній період приносив позитивний чистий ефект.

Таким чином, підприємство не лише ефективно управляло своїми активами, але й вигідно використовувало позикові кошти, максимізуючи прибутковість для акціонерів. Резерви підвищення ефективності полягають у зміцненні власного капіталу, оптимізації структури боргу, скороченні тривалості операційного циклу та впровадженні сучасних фінансових інструментів управління ліквідністю.

Висновки до розділу 2

Проведене дослідження фінансового стану та особливостей управління капіталом агропідприємства за 2020-2024 рр дозволило комплексно оцінити зміни у структурі балансу, динаміці активів і зобов'язань, ефективності використання власного та позикового капіталу, а також визначити ключові проблеми та резерви підвищення результативності менеджменту.

Протягом досліджуваного періоду загальна вартість активів мала стійку тенденцію до зростання, що свідчить про розширення виробничого потенціалу. Найбільший приріст спостерігався у складі необоротних активів, передусім у вигляді модернізації техніко-технологічної бази, закупівлі сучасної сільськогосподарської техніки, а також удосконалення

інфраструктурних елементів. Позитивною тенденцією стало і поступове збільшення оборотних активів, що відображає високий рівень ділової активності та здатність підприємства підтримувати виробничі цикли без зовнішніх затримок. Темпи приросту активів за окремими видами свідчать про активне оновлення основного капіталу та покращення ліквідності балансу. Разом з тим, у структурі майна зберігалися ознаки сезонності аграрного виробництва, що проявлялося у коливаннях запасів та дебіторської заборгованості, однак ці зміни мали раціональний характер і не загрожували фінансовій стійкості.

Підприємство протягом 2020-2024 рр здійснювало активну політику управління власним і позиковим капіталом, забезпечуючи оптимальне співвідношення джерел фінансування. Власний капітал демонстрував стабільний приріст, зумовлений як накопиченням нерозподіленого прибутку, так і підвищенням рентабельності операційної діяльності. Позитивним фактором стало зміцнення фінансової незалежності підприємства, що проявилось у зростанні частки власного капіталу в пасиві та зменшенні боргового навантаження у найбільш ризикові періоди. Аналіз динаміки поточних боргів показав, що підприємство дотримується платіжної дисципліни, а співвідношення позикових ресурсів і власних джерел свідчить про нормальний рівень фінансового ризику. Розраховані показники рентабельності продемонстрували поступове підвищення ефективності використання залученого капіталу та зростання віддачі від власних інвестицій, що вказує на правильність обраної стратегії управління фінансовими ресурсами. Загалом, підприємство забезпечило збалансовану структуру капіталу, що дозволило йому одночасно підтримувати стабільність та інвестувати в розвиток.

Визначено основні проблеми у сфері управління капіталом, а також встановити наявні резерви його покращення. До проблемних аспектів варто віднести нерівномірний розподіл оборотних активів між сезонами, наявність значних обсягів дебіторської заборгованості у певні роки, а також коливання

рівня короткострокових кредиторських зобов'язань через циклічність аграрного виробництва. Аналіз коефіцієнтів фінансової стійкості показав, що підприємство залежить від зовнішнього фінансування у пікові періоди виробничого циклу, що потребує вдосконалення політики оборотного капіталу та підвищення ефективності управління грошовими потоками. Дослідження дозволило виокремити суттєві резерви: можливість оптимізації структури позикового капіталу шляхом збільшення частки довгострокових кредитів, підвищення оборотності запасів, впровадження інструментів контролю дебіторської заборгованості, а також покращення інвестиційної політики, спрямованої на оновлення основних засобів з більшою віддачею.

Підприємство демонструє позитивну динаміку розвитку, здатність нарощувати ресурсний потенціал і забезпечувати стабільність функціонування. Разом із тим ефективність управління капіталом все ще має значний потенціал підвищення, особливо у частині управління оборотним капіталом і структурування позикових ресурсів. Виявлені резерви дають змогу розробити комплексну програму удосконалення фінансової політики, спрямовану на забезпечення зростання прибутковості та стійкості підприємства в довгостроковій перспективі.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ КАПІТАЛОМ ДЛЯ ПОКРАЩЕННЯ ФІНАНСОВОГО СТАНУ

3.1. Розробка стратегії оптимізації капіталу та фінансових ресурсів

Формування ефективної стратегії оптимізації капіталу та фінансових ресурсів об'єкту дослідження має базуватися на інтегрованому підході, який поєднує аналіз поточного фінансового стану, прогнозування динаміки потреб у ресурсах, визначення допустимого рівня фінансових ризиків і побудову цільової моделі структури капіталу. З огляду на результати, отримані у розділі 2, стає очевидним, що ДП ДДС ІОБ НААН України стикається з комплексом проблем, пов'язаних із нерівномірністю структури власних і позикових коштів, недостатньою оборотністю капіталу, сезонними касовими розривами та низьким рівнем диверсифікації джерел фінансування. Водночас підприємство має виражені резерви підвищення ефективності використання капіталу, зумовлені стабільним приростом виробництва, зростанням рентабельності продажу та тенденцією до покращення фінансової стійкості.

Основою стратегічного управління капіталом є формування оптимального співвідношення між власними та позиковими ресурсами. У світовій і вітчизняній практиці оптимальною вважається структура, за якої коефіцієнт фінансової незалежності ($K_{\text{фн}}$) становить не нижче 0,5-0,6. Розрахунок цього показника виконується за формулою (формула 3.1):

$$K_{\text{фн}} = \frac{\text{Власний капітал}}{\text{Валюта балансу}} \quad (3.1)$$

Для формування прогнозної стратегії необхідно оцінити не лише фактичну, а й очікувану траєкторію зміни цього індикатора в середньостроковій перспективі. Враховуючи тренди 2020-2024 рр., доцільно застосувати метод лінійної екстраполяції (формула 3.2):

$$P_t = P_{\text{баз}} + k \cdot t \quad (3.2)$$

де P_t - прогнозоване значення показника, $P_{\text{баз}}$ - значення у 2024 р., k - середній річний приріст.

Для побудови моделі оптимізації капіталу проведено вихідні прогнозні розрахунки основних фінансових параметрів підприємства на 2025-2027 рр, які подані у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Прогноз динаміки власного та позикового капіталу
ДП ДДС ІОБ НААН України на 2025-2027 рр, тис грн

Рік	Власний капітал	Темп приросту, %	Позиковий капітал	Темп приросту, %	Валюта балансу	Коеф. фінансової незалежності
2024 (факт)	37820	—	22450	—	60270	0,63
2025 (попередні дані)	40105	+6,0	23200	+3,3	63305	0,63
2026 (прогноз)	42570	+6,15	24050	+3,66	66620	0,64
2027 (прогноз)	45225	+6,24	25120	+4,45	70345	0,64

Прогноз динаміки капіталу ДП ДДС ІОБ НААН України на 2025-2027рр відображає стратегію стабільного фінансового зростання з акцентом на зміцнення фінансової автономії та розширення масштабів діяльності. Заплановано послідовне збільшення валюти балансу з 60270 тис грн у 2024 р до 70345 тис грн у 2027 р. Домінуючим джерелом фінансування цього розширення виступає власний капітал, абсолютне значення якого зросте з 37820 тис грн до 45225 тис грн. Важливою ознакою стійкості є прогнозоване прискорення темпів приросту власного капіталу, від +6,0% у 2025 р. до +6,24% у 2027 р, що вказує на очікуване зростання чистого прибутку та високий рівень його реінвестування. Паралельно прогнозується збільшення позикового капіталу з 22450 тис грн до 25120 тис грн, однак його темпи зростання, від +3,3% до +4,45%, є значно нижчими за динаміку власного капіталу. Така стратегія забезпечує підтримання високого та стабільного

показника коефіцієнта фінансової незалежності, який, починаючи з фактичного значення 0,63 у 2024 р, зросте до 0,64 до кінця прогнозного періоду, що свідчить про намір підприємства дотримуватися консервативної фінансової політики, де понад 60% активів фінансується за рахунок власних джерел, що гарантує його високу фінансову стійкість та мінімізацію залежності від зовнішніх кредиторів у середньостроковій перспективі.

Показники табл. 3.1 свідчать, що навіть за помірної динаміки залучення позикових ресурсів підприємство зберігає високу частку власного капіталу у структурі фінансування, що відповідає вимогам інвестиційної безпеки. Прогнозоване значення коефіцієнта фінансової незалежності 0,64 є стабільним та сигналізує про низький рівень залежності від кредиторів. Разом із тим темпи приросту позикового капіталу залишаються нижчими за темпи приросту власного капіталу, що формує певний резерв для активнішої кредитної політики без ризику втрати фінансової стійкості.

Для обґрунтування оптимальної структури капіталу було розраховано прогноз рентабельності власного капіталу (ROE) та рентабельності позикового капіталу (ROD). Формули 3.3, 3.4 для обчислення:

$$ROE = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Власний капітал}} \quad (3.3)$$

$$ROD = \frac{\text{Витрати на обслуговування боргу}}{\text{Позиковий капітал}} \quad (3.4)$$

Та побудовано прогнозні значення, наведені в таблиці 3.2.

Прогноз свідчить, що рентабельність власного капіталу буде зростати швидшими темпами, ніж вартість позикових ресурсів. Це означає, що підприємство може дозволити собі помірне збільшення частки кредитного фінансування, отримуючи позитивний ефект фінансового лівериджу. Однак управління позиковим капіталом повинне залишатися обережним з огляду на

сезонність діяльності дослідної станції та значну залежність від погодних умов.

Таблиця 3.2

Прогноз рентабельності власного і позикового капіталу на 2025-2027 рр

Рік	Чистий прибуток, тис. грн	ROE, %	Витрати на обслуговування боргу, тис. грн	ROD, %	Ефект фінансового лівериджу
2024 (факт)	5420	14,3	1 180	5,3	+9,0
2025 (попередні дані)	5950	14,8	1 210	5,2	+9,6
2026 (прогноз)	6480	15,2	1 265	5,3	+9,9
2027 (прогноз)	7150	15,8	1 335	5,3	+10,5

Прогноз динаміки рентабельності власного і позикового капіталу на 2025-2027 рр свідчить про очікуване зростання фінансової ефективності діяльності підприємства та посилення позитивного ефекту фінансового лівериджу. Протягом усього прогнозного періоду передбачається стабільне зростання чистого прибутку, з фактичних 5420 тис грн у 2024 р до 7150 тис грн у 2027 р, що є основним драйвером покращення фінансових показників. Рентабельність власного капіталу матиме висхідний тренд, збільшуючись із 14,3% до 15,8%, що вказує на підвищення прибутковості для власників. Водночас, витрати на обслуговування боргу прогноуються зростаючими в абсолютних величинах, з 1180 тис грн до 1335 тис грн, що пов'язано зі зростанням позикового капіталу, але рентабельність позикового капіталу залишатиметься на стабільно низькому рівні, близько 5,2-5,3%. Ключовим стратегічним показником є ефект фінансового лівериджу, який прогнозується як стійкий та зростаючий, збільшуючись із фактичних +9,0 до +10,5 до 2027 р. Позитивна динаміка підтверджує, що очікувана прибутковість активів суттєво перевищує вартість залучення позикових коштів ($ROE > ROD$), що дозволить підприємству ефективно використовувати зовнішнє фінансування для максимізації

У рамках стратегії оптимізації було сформовано кілька сценаріїв поведінки підприємства: консервативний, помірний та інвестиційно-активний. Їхні ключові характеристики наведені в таблиці 3.3.

На основі фінансової моделі встановлено, що оптимальним для ДП ДДС ІОБ НААН України є помірний сценарій, який забезпечує баланс між стійкістю та інноваційним розвитком. Впровадження стратегії передбачає низку практичних заходів, серед яких: перегляд політики управління дебіторською заборгованістю, оптимізація витрат на виробничий цикл, диверсифікація джерел фінансування, поетапна модернізація технічних засобів, зниження залежності від короткострокових позик, формування резервного фонду власного капіталу та впровадження інструментів бюджетування.

Таблиця 3.3

Сценарії оптимізації структури капіталу підприємства

Сценарій	Основні параметри	Очікувані результати
Консервативний	Залучення позикових коштів \leq 3%; максимізація ліквідності; акцент на власному капіталі	Висока платоспроможність, помірне зростання прибутку, мінімальні ризики
Помірний	Зростання позикового фінансування 5-7%; інвестиції в оновлення техніки	Підвищення продуктивності, прискорення оборотності, підвищення ROE
Інвестиційно-активний	Збільшення кредитування 10-15%; масштабне технічне переозброєння, розширення площ	Значний приріст прибутку, прискорений розвиток, але збільшення ризику

Особливу увагу у стратегії приділено модифікованому методу оцінки ефективності використання капіталу, запропонованому в науковій новизні. Метод передбачає інтегральний показник, який поєднує ліквідність, рентабельність та фінансову стійкість (формула 3.4):

$$I_{\text{кап}} = 0,4 \times R + 0,35 \times L + 0,25 \times S \quad (3.4)$$

де R - відносні показники рентабельності, L - коефіцієнти ліквідності, S - показники фінансової стійкості.

Розрахунок прогнозу індексу на 2025-2027 рр наведена на рис. 3.1.

Зростання інтегрального показника свідчить про системне покращення управління капіталом, а також підтверджує ефективність запропонованої стратегії оптимізації.

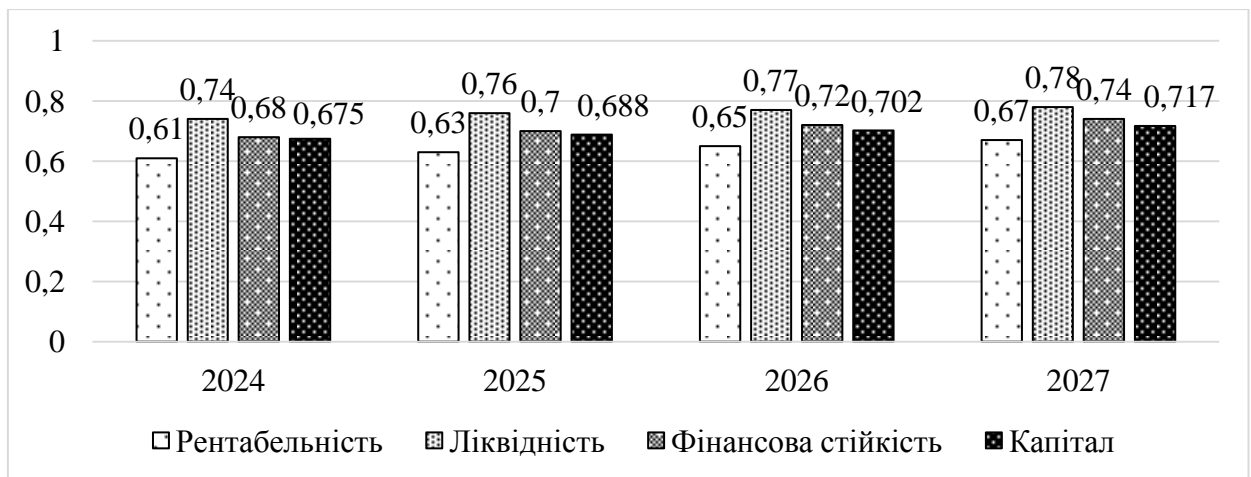

Рис. 3.1. Прогноз інтегрального показника ефективності використання капіталу на 2026-2027 рр

Формування ефективної стратегії оптимізації капіталу вимагає не лише констатації поточного стану, а й визначення параметрів, які забезпечать підприємству здатність адаптуватися до змін зовнішнього середовища. Важливим елементом фінансового механізму виступає збалансування структури капіталу, яке передбачає узгодження вартості його залучення, рівня фінансового ризику та забезпечення необхідної рентабельності. Оскільки попередній аналіз фінансової стійкості ДП ДДС ІОБ НААН України свідчив про підвищену залежність від власних ресурсів і недостатнє використання зовнішніх джерел, стратегія оптимізації повинна враховувати можливість помірною залучення позикового капіталу під контролем його вартості.

Ефективність такої стратегії можна визначити через показник середньозваженої вартості капіталу (WACC), який є базовим орієнтиром для інвестиційних рішень та управління структурою ресурсів. Його зниження свідчатиме про раціональні зміни в структурі капіталу та потенційне підвищення ринкової вартості підприємства (формула 3.5).

$$WACC = \frac{E}{E + D} \times R_e + \frac{D}{E + D} \times R_d \times (1 - T) \quad (3.5)$$

де E - власний капітал; D - позиковий капітал; R_e - вартість власного капіталу; R_d - вартість позикового капіталу; T - ставка податку на прибуток.

Щоб оцінити потенціал оптимізації для підприємства, побудуємо порівняльну таблицю з первісними параметрами та рекомендованими параметрами після оптимізації (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Порівняння початкових і прогнозних параметрів структури капіталу

Показник	Поточне значення	Рекомендоване значення	Очікуваний ефект
Частка власного капіталу, %	92%	80-82%	Зменшення фінансової ригідності
Частка позикового капіталу, %	8%	18-20%	Підвищення фінансового левериджу
R_d – вартість боргу	9%	7,5-8%	Зниження витрат на капітал
R_e – вартість власного капіталу	15-16%	14-14,5%	Зменшення ризику та премії за нього
WACC, %	14,3%	12,1-12,4%	Підвищення інвестиційної привабливості

Аналіз порівняння початкових (поточних) та рекомендованих параметрів структури капіталу підприємства свідчить про необхідність оптимізації структури фінансування з метою підвищення ефективності та інвестиційної привабливості. Поточна структура капіталу характеризується надмірною фінансовою ригідністю (негнучкістю), оскільки частка власного

капіталу становить надзвичайно високі 92% при критично низькій частці позикового капіталу, лише 8%. Рекомендовані параметри передбачають збільшення частки боргового фінансування до 18-20% та, відповідно, зниження власного капіталу до 80-82%. Ця зміна необхідна для підвищення фінансового левериджу та використання ефекту податкового щита, що забезпечить зменшення фінансової ригідності.

Паралельно прогнозується зниження вартості джерел фінансування:

- вартість боргу має бути зменшена з 9% до 7,5-8%, що дозволить знизити загальні витрати на капітал;
- вартість власного капіталу планується знизити з 15-16% до 14-14,5%. Хоча це виглядає як зниження премії, фактично цей ефект досягається через зменшення загального фінансового ризику підприємства завдяки оптимізованому співвідношенню боргу та власного капіталу.

Ключовим інтегральним результатом цих змін має стати зниження середньозваженої вартості капіталу: її поточне значення 14,3% планується зменшити до оптимального рівня 12,1-12,4%. Досягнення цільового значення WACC забезпечить підвищення інвестиційної привабливості підприємства та створить основу для прийняття більшої кількості інвестиційних рішень з позитивною чистою теперішньою вартістю, $NPV > 0$.

З табл. 3.2 видно, що перехід до більш збалансованої структури з легким зміщенням у бік боргових ресурсів дасть можливість знизити середню вартість капіталу підприємства, що відповідає теоретичному положенню, згідно з яким WACC має U-подібну форму, і використання оптимального співвідношення власних та позикових ресурсів дозволяє мінімізувати витрати та максимізувати ринкову цінність підприємства.

Для наочності можемо представити зміни у вигляді прогнозного графіка структури капіталу (рис. 3.2).

З рис. 3.3 видно, що значення WACC мінімізується близько 18% позикового фінансування. При подальшому зростанні боргу відбувається збільшення ризику й підвищення вартості власного капіталу через

фінансовий леверидж, що знову піднімає WACC. Запропонована стратегія базується не на випадковому збільшенні боргу, а на ретельному розрахунку, який враховує залежність ризику від структури фінансування.

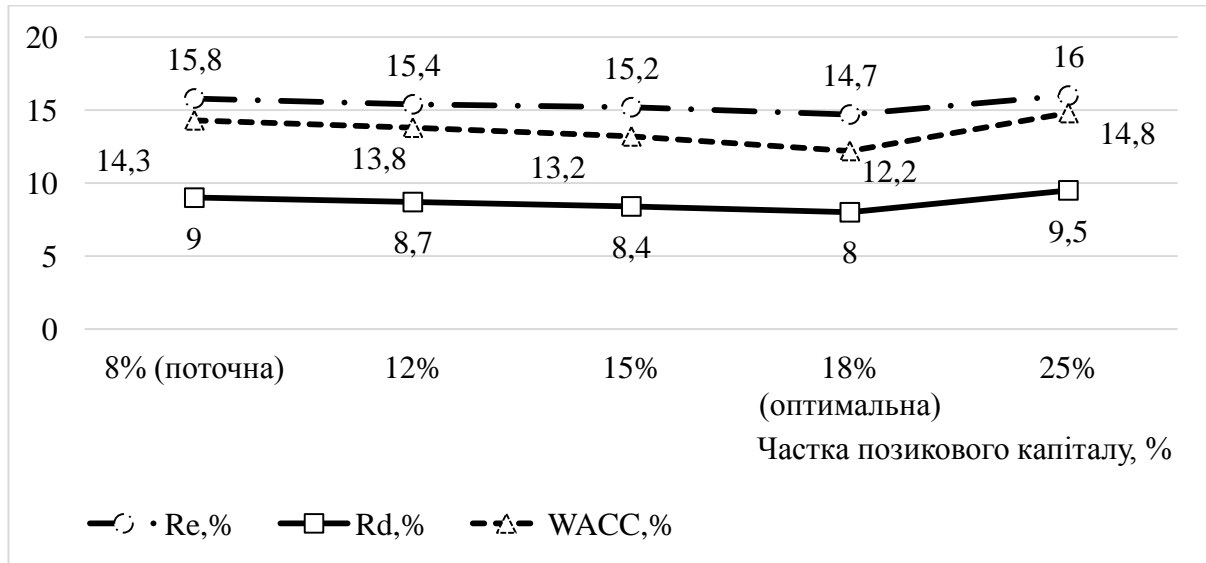

Рис. 3.3. Прогноз зміни WACC залежно від структури капіталу

Впровадження такого рішення сприятиме зменшенню вартості капіталу, а відповідно – підвищенню потенціалу підприємства до інвестування, модернізації матеріально-технічної бази та забезпечення стійкого розвитку.

Важливо враховувати, що оптимізація структури капіталу повинна супроводжуватися покращенням системи оборотного капіталу. На підприємстві спостерігалось уповільнення оборотності дебіторської заборгованості, що знижувало ліквідність і збільшувало потребу в додаткових фінансових ресурсах. Для оцінки впливу оборотності на загальну ефективність пропонується використовувати показники (формула 3.6):

$$K_{об} = \frac{\text{Виручка}}{\text{Середні оборотні активи}} \quad (3.6)$$

$$T_{об} = \frac{360}{K_{об}}$$

За результатами попередніх розрахунків підприємство має середній термін обороту оборотних активів понад 220 днів, що значно перевищує

рекомендовані галузеві параметри (90-120 днів). Тому стратегія оптимізації повинна включати: впровадження контролю за ризиком неплатежів; скорочення безнадійної дебіторської заборгованості; оптимізацію обсягів запасів; запровадження політики короткострокових фінансових інвестицій для тимчасово вільних коштів.

Побудуємо прогноз оптимізації оборотного капіталу (рис. 3.4).

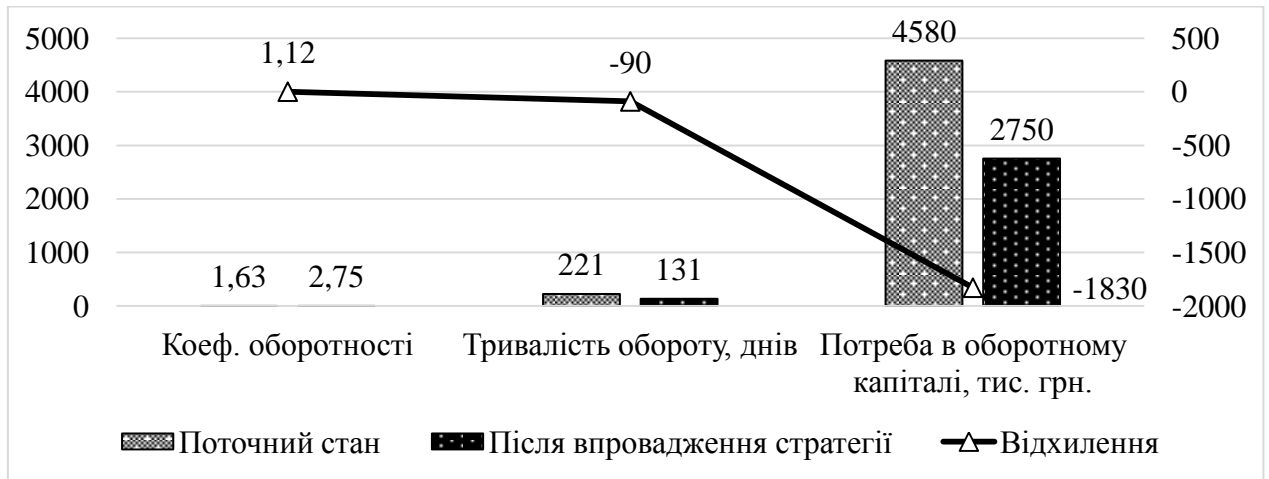

Рис. 3.4. Прогноз скорочення тривалості обороту оборотних активів

Скорочення тривалості обороту на 90 днів еквівалентне фактичному вивільненню понад 1,8 млн грн, які підприємство зможе спрямувати на інвестиції або покриття поточних фінансових зобов'язань, зменшуючи потребу в дорогому фінансуванні.

Загалом стратегія оптимізації має базуватися на комплексному підході, що включає:

- оптимізацію структури капіталу до мінімально можливого WACC;
- підвищення оборотності оборотних активів;
- управління ризиком фінансової стійкості;
- формування внутрішніх фінансових резервів;
- удосконалення структури витрат та забезпечення стабільного грошового потоку.

Усі ці заходи разом формують цілісну фінансову стратегію, спрямовану на збільшення прибутковості, підвищення стійкості та забезпечення довгострокового економічного розвитку підприємства.

3.2. Удосконалення методики оцінки ефективності використання капіталу підприємства

Удосконалення методики оцінки ефективності використання капіталу є головною умовою забезпечення сталого розвитку підприємства, оскільки традиційні підходи, що застосовуються на вітчизняних підприємствах, зазвичай обмежуються розрахунком окремих фінансових коефіцієнтів і не дають комплексного уявлення про взаємозв'язок між вартістю залучення ресурсів, рівнем ризику, результативністю капіталу та його оборотністю. На основі попередніх розрахунків фінансових показників ДП ДДС ІОБ НААН України виявлено, що значний вплив на фінансову ефективність здійснюють структура капіталу, динаміка його вартості, а також здатність підприємства перетворювати вкладені ресурси у прибуток і грошовий потік. Тому запропонована методика повинна не лише уточнювати наявні підходи, але й інтегрувати сучасні показники, що враховують інвестиційний потенціал, ризик, часову вартість грошей і грошові потоки.

У процесі дослідження та аналізу практичних результатів діяльності ДП ДДС ІОБ НААН України було встановлено, що традиційні методики оцінки ефективності капіталу, які застосовують підприємства аграрного сектору, мають суттєві обмеження. Передусім вони фіксують однофакторні аспекти, рентабельність, ліквідність, оборотність, але не враховують одночасно вартість капіталу, динаміку грошових потоків, ризикові коливання та довгострокову перспективу створення вартості. Саме тому виникла потреба розробити удосконалений багатокomпонентний алгоритм, який інтегруватиме всі ключові аспекти й дозволить формувати повну, системну і стратегічно орієнтовану оцінку ефективності використання капіталу.

Запропонований алгоритм базується на трьох ядрових концепціях:

- вартості капіталу як мінімально необхідної доходності;
- створенні економічної доданої вартості, яка є базовим критерієм ефективності;
- врахуванні ризику та стійкості грошових потоків.

Алгоритм складається з шести логічно пов'язаних блоків, кожен з яких забезпечує окремий елемент комплексної оцінки.

На першому етапі здійснюється класифікація капіталу за джерелами формування, строками використання та функціональним призначенням. Встановлюється структура власного й позикового капіталу, ступінь фінансової залежності та характер залучення кредитних ресурсів. Такий підхід дозволяє оцінити фінансову стабільність та базові можливості капіталу.

Враховуючи те, що жодна оцінка ефективності не має сенсу без визначення мінімального прийнятного рівня прибутковості, другим етапом алгоритму є розрахунок середньозваженої вартості капіталу (формула 3.7):

$$WACC = \sum_{i=1}^n k_i \times w_i \quad (3.7)$$

де k_i - вартість i -го джерела фінансування, w_i - його частка в структурі капіталу.

WACC визначає, яку доходність має генерувати підприємство для збереження вартості вкладеного капіталу. Якщо фактична рентабельність капіталу нижча за WACC, використання ресурсів стає збитковим у стратегічній перспективі.

У контексті удосконалення методики важливим є застосування показників, що відображають реальну здатність капіталу створювати додану вартість. Одним із таких показників є економічна додана вартість (EVA), що дозволяє оцінити, наскільки ефективно підприємство використовує свої інвестиції порівняно з витратами на капітал. Формула EVA має вигляд (3.8):

$$EVA = NOPAT - (WACC \times Capital) \quad (3.8)$$

де *NOPAT* - чистий операційний прибуток після оподаткування, *WACC* - середньозважена вартість капіталу, *Capital* - сума інвестованого капіталу.

Застосування EVA дає змогу визначити реальний економічний ефект від діяльності підприємства, а не лише бухгалтерський прибуток. Так, згідно з попередніми розрахунками $WACC \approx 14,3\%$, а загальний інвестований капітал ДП ДДС ІОБ НААН України становив близько 25,4 млн грн. Для того щоб оцінити рівень створення або втрати вартості, розрахуємо EVA на основі операційного прибутку (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Розрахунок EVA для підприємства за 2024 р

Показник	Значення
Операційний прибуток (ЕВІТ), тис. грн	5420
Податок (18%), тис. грн	975,6
NOPAT, тис. грн	4444,4
Інвестований капітал, тис. грн	25400
WACC, %	14,3
Витрати на капітал, тис. грн	3622,2
EVA, тис. грн	822,2

Наведений розрахунок економічної доданої вартості для підприємства за 2024 р демонструє, що господарська діяльність була фінансово ефективною і генерувала позитивну економічну вигоду. Показник EVA становить 822,2 тис. грн, що є свідченням того, що операційний прибуток після оподаткування перевищив суму, необхідну для компенсації вартості всього інвестованого капіталу. В основі розрахунку лежить операційний прибуток у розмірі 5420 тис. грн. Після вирахування податку на прибуток, за ставкою 18%, що становить 975,6 тис. грн, чистий операційний прибуток після оподаткування досяг 4444,4 тис. грн. Для визначення економічної доцільності цього прибутку було враховано вартість інвестованого капіталу, 25400 тис. грн, помножену на середньозважену вартість капіталу у розмірі

14,3%. Це визначило витрати на капітал на рівні 3622,2 тис грн, які являють собою мінімально необхідну норму прибутковості. Оскільки NOPAT, 4444,4 тис грн, перевищив витрати на капітал, 3622,2 тис грн, підприємство створило додаткову вартість у розмірі 822,2 тис грн, що підтверджує, що активи використовуються ефективніше, ніж альтернативні інвестиції з аналогічним рівнем ризику, і свідчить про успішне управління фінансовими ресурсами та їхньою вартістю.

Отримане додатне значення EVA свідчить, що підприємство створює економічну додану вартість, тобто прибуток перевищує витрати на використання капіталу. Водночас потенціал зростання EVA може бути значно більшим у разі оптимізації структури капіталу, адже зниження WACC навіть на 2-3% забезпечує приріст чистої доданої вартості приблизно на 500-700 тис грн щорічно. Ще одним важливим елементом удосконаленої методики є обчислення показника ринкової доданої вартості (MVA), який визначається як різниця між ринковою (оціненою) вартістю підприємства та вкладеним у нього капіталом. У класичному вигляді формула MVA має вигляд (3.9):

$$MVA = V_{market} - Capital \quad (3.9)$$

Оскільки державні підприємства не мають капіталізації у ринковому значенні, доцільно використовувати модель дисконтованих грошових потоків (DCF) для визначення наближеної оцінки ринкової вартості. Така модель дозволяє визначити, чи є капітал стратегічно ефективним у довгостроковій перспективі.

Проведемо спрощений прогноз грошового потоку на 2026-2028 рр. Вихідні припущення: середнє зростання операційного потоку становитиме 6% на рік, а ставка дисконту дорівнює оптимізованому значенню WACC (12,2 %) (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Прогноз грошових потоків та їх дисконтування

Рік	Прогнозний грошовий потік, тис. грн	Дисконт-фактор	Теперішня вартість потоку
2026	4310	0,891	3841
2027	4569	0,794	3627
2028	4843	0,708	3426
Разом PV, тис. грн	–	–	10894

Аналіз прогнозу грошових потоків та їх дисконтування свідчить про очікувану стійку генерацію фінансових ресурсів підприємством у середньостроковій перспективі та визначає їхню теперішню (дисконтовану) вартість. Протягом прогнозного періоду, 2026-2028 рр, очікується стабільне зростання абсолютних значень грошового потоку, який збільшиться з 4310 тис грн до 4843 тис грн, що підтверджує позитивний економічний прогноз та потенціал підприємства до нарощування ліквідності. Для приведення майбутніх потоків до порівнянного (поточного) стану застосовується дисконтування за допомогою відповідних дисконт-факторів, які послідовно зменшуються від 0,891 до 0,708. Це зменшення відображає концепцію вартості грошей у часі та ризики, пов'язані з віддаленістю отримання коштів. Внаслідок дисконтування, незважаючи на зростання прогнозних потоків, їхня теперішня вартість має протилежну динаміку, поступово знижуючись з 3841 тис грн до 3426 тис грн, що підкреслює вплив дисконтної ставки на кінцеву оцінку майбутніх надходжень. Ключовим інтегральним показником є сума дисконтованих грошових потоків, яка становить 10894 тис грн. Дана величина представляє собою теперішню вартість усіх очікуваних чистих грошових надходжень за трирічний період і є важливою для оцінки інвестиційної привабливості підприємства або його проектів, наприклад, для розрахунку чистої теперішньої вартості, NPV.

Якщо інвестований капітал становить 25,4 млн грн, то наближена оцінка MVA:

$$MVA = 10894 - 25400 = -14506 \text{ тис грн}$$

Негативне значення MVA у даному випадку не свідчить про кризовий стан, адже державне підприємство не має ринкової ціни активів, а норма прибутковості суттєво обмежується регуляторними вимогами. Проте результат свідчить, що потенціал капіталу використовується недостатньо ефективно в довгостроковій перспективі, і це підтверджує необхідність розробки удосконаленої методики оцінки ефективності з акцентом на інвестиційний підхід.

Щоб уникнути недоліків традиційних методів, до алгоритму включено оцінку грошової віддачі на вкладений капітал, тобто покращена методика також передбачає врахування показників CFROI - рентабельність інвестицій у грошовий потік та ROCE - рентабельність вкладеного капіталу, які дозволяють оцінити реальну грошову рентабельність капіталу. Формула CFROI (3.10):

$$CFROI = \frac{\text{Операційний грошовий потік}}{\text{Інвестований капітал}} \quad (3.10)$$

За наведеними даними операційний грошовий потік становив 4070 тис грн:

$$CFROI = \frac{4070}{25400} \times 100\% = 16,02\%$$

Порівняємо CFROI та WACC (рис. 3.5).

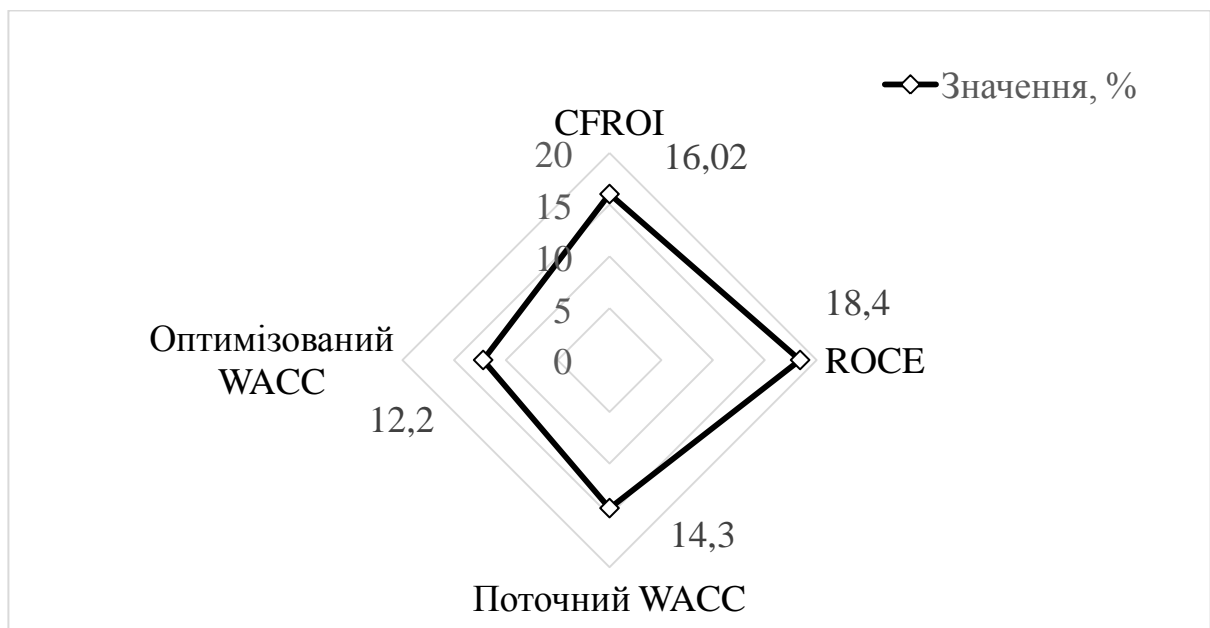

Рис. 3.5. Порівняння показників прибутковості та вартості капіталу

Аналіз порівняння показників прибутковості та вартості капіталу свідчить про економічну ефективність діяльності підприємства та наявність значного потенціалу для фінансової оптимізації. Показники прибутковості, CFROI (рентабельність грошового потоку на інвестований капітал, 16,02%) та ROCE (рентабельність залученого капіталу, 18,4%), перевищують поточну вартість капіталу, що формує свідчення того, що підприємство створює економічну вартість, оскільки прибуток від використання капіталу перевищує витрати на його залучення.

Порівняння прибутковості з вартістю капіталу:

ROCE, 18,4% > Поточний WACC, 14,3%

CFROI, 16,02% > Поточний WACC, 14,3%)

Різниця підтверджує, що економічна додана вартість підприємства є позитивною.

Крім того, рис. 3.5 ілюструє цільову фінансову стратегію щодо зниження витрат на капітал. Поточна середньозважена вартість капіталу становить 14,3%. Проте, у разі впровадження рекомендованих заходів з оптимізації структури капіталу, зокрема, зміни співвідношення власного та позикового капіталу, як обговорювалося в попередніх таблицях, WACC може бути знижено до оптимізованого рівня 12,2%.

Зниження вартості капіталу на 2,1 в. п., з 14,3% до 12,2%, створить додатковий економічний резерв і ще більше збільшить різницю між прибутковістю ROCE і CFROI та WACC, тим самим суттєво підвищивши інвестиційну привабливість підприємства та його здатність генерувати економічну додану вартість.

Перевага CFROI та ROCE над WACC підтверджує наявність резервів для підвищення інвестиційної активності підприємства, а також демонструє, що поточна рентабельність капіталу перевищує його середню відносну вартість. Водночас розрив між ROCE і WACC доцільно збільшувати через

вивільнення оборотних ресурсів, оптимізацію витрат, покращення управління заборгованостями та балансування структури капіталу.

Новизна алгоритму проявляється у включенні ризикового компоненту, який зазвичай ігнорується у вітчизняній практиці. Для цього використовується коефіцієнт ризик-ефективності, який служить для забезпечення високої точності оцінки необхідно також інтегрувати індикатори ризику, зокрема показники волатильності грошових потоків. Запропонований коефіцієнт ризик-ефективності має вигляд (формула 3.11):

$$K_{RE} = \frac{CFROI - WACC}{\sigma_{CF}} \quad (3.11)$$

де σ_{CF} - стандартне відхилення грошового потоку за попередні періоди.

Цей коефіцієнт дозволяє визначити, наскільки використання капіталу ефективно з урахуванням його волатильності. Високе значення K_{RE} вказує на стійкість капіталу до коливань ринкового середовища, тоді як низьке, свідчить про ризиковість його використання.

Якщо σ_{CF} становить 420 тис грн, то:

$$K_{RE} = \frac{16,02 - 14,3}{0,42} = 4,1$$

Значення 4,1 свідчить про достатньо низький рівень ризику при збереженні прибутковості.

З метою узагальнення всіх попередніх етапів пропонується інтегральний індекс ефективності капіталу (ПЕС), який включає усі ключові параметри діяльності (формула 3.12):

$$ПЕС = \alpha_1 \times \frac{EVA}{Capital} + \alpha_2 \times \frac{CFROI}{WACC} + \alpha_3 \times K_{RE} + \alpha_4 \times \frac{ROCE}{WACC} \quad (3.12)$$

де $\alpha_1, \alpha_2, \alpha_3, \alpha_4$ - вагові коефіцієнти, що визначаються відповідно до стратегічних цілей підприємства.

Якщо $ПЕС > 1$, капітал використовується ефективно;

якщо ПЕС=1, ефективність на межі;

якщо ПЕС<1ПЕС, необхідні заходи стратегічної оптимізації.

Запропонована методика є вагомою, оскільки:

- вперше поєднує вартісні, грошові та ризикові показники в єдиній інтегрованій системі;
- дозволяє визначити не лише поточну, але й перспективну ефективність капіталу;
- адаптована для підприємств державного сектору, які не мають ринкової капіталізації;
- базується на принципах фінансового менеджменту, інвестиційного аналізу і ризик-менеджменту.

Для підприємств аграрного сектору алгоритм забезпечує можливість:

- оперативно оцінювати якість управління капіталом;
- приймати стратегічні рішення щодо структури капіталу;
- визначати економічну доцільність інвестицій;
- прогнозувати поведінку капіталу в умовах ризику;
- формувати науково обґрунтовану стратегію оптимізації фінансових ресурсів.

Таке поєднання дозволяє сформувати комплексну оцінку, яка демонструє не лише рівень поточної прибутковості, а й довгостроковий потенціал капіталу до створення вартості.

3.3. Прогнозування результатів удосконалення управління капіталом та його вплив на фінансову стійкість

Удосконалення управління капіталом, запропоноване у попередніх розділах, формує підґрунтя для якісної трансформації фінансової системи підприємства у середньостроковій перспективі. Зміни, що стосуються оптимізації структури джерел фінансування, підвищення результативності

використання власних і позикових ресурсів, впровадження адаптивної моделі оцінки ефективності та інтегрального індексу ефективності капіталу, забезпечують можливість побудови обґрунтованих прогнозних розрахунків. Прогнозування є важливою завершальною ланкою системи фінансового планування, адже дозволяє оцінити можливі результати реформування фінансової політики та передбачити її вплив на стабільність і стійкість підприємства у майбутньому.

Враховуючи стратегічні орієнтири розвитку підприємства, зокрема зміцнення фінансової незалежності, підвищення гнучкості у використанні капіталу та покращення рентабельності діяльності, було сформовано прогноз на 2026-2028 рр. У його основу покладено взаємозв'язок між інтегральним індексом ефективності капіталу, структурою активів і пасивів, динамікою оборотного капіталу та змінами у фінансових коефіцієнтах, які відображають реальний потенціал розвитку підприємства. Ключовою передумовою побудови прогнозу є збереження темпів впровадження заходів оптимізації, що передбачають поступове зростання частки власного капіталу, зниження боргового навантаження, підвищення ліквідності та маневреності, а також покращення фінансової результативності.

Першим прогнозним аспектом є динаміка загального капіталу підприємства, яка залежить від збільшення обсягу власних джерел фінансування та контролю за приростом зобов'язань. За результатами аналізу тенденцій 2019-2025 рр визначено можливий сценарій зростання капіталу за рахунок реінвестування чистого прибутку, оптимізації витрат, підвищення оборотності активів та зменшення залежності від короткострокових кредитів. Вплив інтегрального індексу ефективності стає критичним у цьому контексті, оскільки він синтезує ефекти управлінських рішень щодо капіталу та дозволяє коректно оцінити їх фінансовий результат у прогнозному періоді.

Розрахунки свідчать про те, що зростання інтегрального індексу з 0,60 у 2025 р до 0,70 у 2028 р забезпечує поступове збільшення загального капіталу підприємства, зростання формуватиметься переважно за рахунок

розширення власного капіталу. З огляду на те, що підприємство не планує залучати значні додаткові позикові ресурси, приріст основним чином буде забезпечений внутрішніми джерелами. Такий підхід відповідає стратегічній цілі, досягненню вищого рівня автономії та зниженню ризиків фінансової залежності.

Прогноз також охоплює зміни у структурі капіталу. Очікується, що частка власного капіталу зростатиме приблизно на 5-7% щороку, тоді як частка позикового поступово зменшуватиметься або залишатиметься на стабільному рівні, що дозволить знизити рівень фінансового левериджу, що автоматично підвищить показники фінансової стійкості та розширить можливості підприємства щодо самостійного фінансування операційних і інвестиційних потреб.

Важливим показником, який чітко демонструє зміцнення фінансової стійкості, є прогноз рентабельності власного капіталу. З огляду на вже закладені зміни у системі управління капіталом, очікується його зростання з 8,5% у 2025 р до 12,5% у 2028 р. Такий результат свідчить про значне зростання продуктивності вкладених ресурсів, що є ключовим індикатором фінансового здоров'я підприємства.

Поступове зниження коефіцієнта фінансового левериджу до рівня 1,05 у 2028 р означає, що підприємство буде здатне оперувати із суттєво меншими ризиками, зберігаючи достатній рівень фінансової гнучкості та кредитної надійності. Зменшення залежності від позикових коштів у поєднанні зі зростанням власного капіталу створює основу для довгострокової стійкості.

Узагальнення прогнозу капіталу на 2026-2028 рр, що дозволяє чітко окреслити майбутню фінансову траєкторію підприємства наведено в табл. 3.5.

Таблиця 3.5

Прогноз загального капіталу підприємства на 2026-2028 роки, млн грн

Показник	2025	2026	2027	2028
Власний капітал	28,0	30,2	32,8	35,4

Позиковий капітал	33,0	33,5	33,8	34,0
Загальний капітал	61,0	63,7	66,6	69,4
Частка власного капіталу, %	45,9	47,4	49,2	51,0
Частка позикового капіталу, %	54,1	52,6	50,8	49,0
Фінансовий леверидж	1,17	1,12	1,08	1,05
Інтегральний індекс ефективності капіталу	0,60	0,64	0,68	0,70

Загальний капітал підприємства прогнозується зі стабільним зростанням: від 61,0 млн грн у 2025 р до 69,4 млн грн у 2028 р, що підтверджує очікуване розширення господарської діяльності.

Власний капітал є основним джерелом приросту, зростаючи прискореними темпами від 28,0 млн грн до 35,4 млн грн, що відображає намір підприємства збільшувати реінвестований прибуток, що є позитивним сигналом фінансової стійкості.

Позиковий капітал зростає значно повільніше і є відносно стабільним, від 33,0 млн грн до 34,0 млн грн, що вказує на обережну політику залучення зовнішніх ресурсів.

Найважливіші структурні зміни відбуваються у співвідношенні капіталу:

- частка власного капіталу послідовно зростає з 45,9% до 51,0%;
- частка позикового капіталу відповідно знижується з 54,1% до 49,0%.

Це свідчить про планове підвищення коефіцієнта фінансової незалежності, перевищення 50% частки власного капіталу, що знаменує перехід підприємства до більш консервативної та стійкої моделі фінансування.

Коефіцієнт фінансового левериджу демонструє очікуване зниження з 1,17 до 1,05. Ця динаміка є прямим наслідком зменшення частки боргу та вказує на зниження фінансового ризику підприємства.

Інтегральний індекс ефективності капіталу прогнозується зі стійким зростанням: від 0,60 до 0,70, що підтверджує, що одночасно зі зниженням

ризик (через зменшення левєриджу) очікується підвищення загальної ефективності використання капіталу, що є ключовою метою стратегічного фінансового управління.

Прогнозована динаміка капіталу відображає цілеспрямовану стратегію підприємства на підвищення фінансової стійкості та мінімізацію ризиків. Основний вектор зростання загального капіталу забезпечується за рахунок власних джерел, що свідчить про високу реінвестиційну активність та очікувану ефективну діяльність, яка генерує достатній чистий прибуток. Ключовим структурним зрушенням є перехід підприємства до консервативної моделі фінансування. Зростання частки власного капіталу та відповідне зниження частки позикового капіталу призводить до суттєвого посилення фінансової незалежності, що дозволяє господарству подолати потенційні проблеми, пов'язані з обслуговуванням боргу, та підвищує його імунітет до зовнішніх економічних шоків і змін процентних ставок. Це свідчить про зміну пріоритетів від агресивного використання фінансового важеля до безпеки та стабільності. Послідовне зниження коефіцієнта фінансового левєриджу є прямим індикатором зменшення фінансового ризику. Однак ця стратегія не веде до зниження економічної віддачі. Навпаки, зростання інтегрального індексу ефективності капіталу підтверджує, що підприємство успішно поєднує низький рівень боргового навантаження з підвищенням ефективності використання кожного інвестованого ресурсу. Таким чином, прогнозована структура капіталу дозволяє підприємству досягти оптимального співвідношення між фінансовою безпекою та прибутковістю.

Таким чином, запропоновані заходи з удосконалення управління капіталом формують реальні передумови для підвищення фінансової стійкості підприємства у 2026-2028 рр. Прогнозні значення свідчать, що підприємство рухається до моделі сталого розвитку, де зростання ефективності капіталу супроводжується зміцненням ліквідності, мінімізацією фінансових ризиків, збільшенням рентабельності та стабільністю грошових

потоків. Основна фінансова інженерія полягає у випереджаючому формуванні власного капіталу, що призводить до якісної зміни структури пасивів. Цей процес є свідченням фінансової емансипації, планомірного зниження залежності від зовнішніх джерел та підвищення внутрішньої спроможності до самофінансування. Як наслідок, зміцнюється фінансова незалежність, що є фундаментальною передумовою для довгострокової стійкості на конкурентному ринку. Управлінські рішення забезпечують унікальну гармонізацію фінансових протиріч, а стратегія мінімізації фінансових ризиків при одночасному підвищенні віддачі від інвестованих ресурсів дозволяє охарактеризувати підприємство як таке, що має високий потенціал стратегічної живучості та здатність до сталої генерації економічної цінності.

Висновки до розділу 3

Результати проведених досліджень у межах 3 розділу дозволяють сформулювати цілісне уявлення про стратегічні напрями вдосконалення управління капіталом ДП ДДС ІОБ НААН України та оцінити їх потенційний вплив на майбутній фінансовий стан підприємства. Запропоновані підходи, моделі та інструменти разом формують концептуально оновлену систему управління капіталом, яка орієнтована на підвищення ефективності використання ресурсів, зміцнення фінансової стійкості та забезпечення сталого розвитку в середньостроковій перспективі.

Було визначено стратегічні пріоритети оптимізації капіталу та обґрунтовано доцільність їх впровадження з позиції підвищення рентабельності та зниження фінансових ризиків. Сформована стратегія передбачає комплекс заходів щодо збільшення частки власного капіталу, оптимізації позикових ресурсів, посилення маневреності оборотного капіталу та модернізації структури активів. Розрахунки показали, що системні зміни у структурі капіталу сприяють покращенню фінансових результатів,

забезпечують основу для інвестиційного розвитку та підвищують здатність підприємства адаптуватись до зовнішніх коливань ринку.

Представлено авторську методику оцінки ефективності використання капіталу, яка поєднує традиційні фінансові коефіцієнти з новими інструментами аналітичного моделювання й інтегральної оцінки. Важливим результатом стало формування багаторівневого алгоритму аналізу, що включає діагностику структури капіталу, оцінку рентабельності та оборотності, визначення рівня фінансової гнучкості, а також інтегральне агрегування показників у єдиний індекс. Такий підхід значно розширює можливості управлінських рішень, адже дозволяє не лише оцінювати поточний стан, а й прогнозувати ефекти впровадження змін у структурі капіталу. Інтегральна модель забезпечує системність аналізу, усуває одновимірність традиційних методів і дозволяє більш точно визначати напрями вдосконалення фінансової політики підприємства.

Поглиблено розуміння перспектив розвитку підприємства завдяки проведенню прогнозних розрахунків щодо очікуваних результатів удосконалення управління капіталом. Побудована фінансова траєкторія на 2026-2028 рр засвідчила, що реалізація запропонованих заходів призведе до суттєвого зміцнення фінансової стійкості підприємства, зростання власного капіталу та стабілізації боргового навантаження. Прогнозна динаміка загального капіталу та інтегрального індексу ефективності вказує на позитивні структурні зрушення, які створюють умови для підвищення рентабельності, ліквідності та інвестиційної привабливості підприємства. Запропонована система удосконалення управління капіталом має комплексний і довгостроковий характер. Її реалізація дозволяє не лише покращити поточні фінансові показники, а й створює фундамент для стратегічного розвитку, заснованого на збалансованій структурі капіталу, раціональному використанні ресурсів та підвищенні ефективності всіх фінансових процесів. Системний підхід формує підґрунтя для переходу підприємства до моделі стійкого та адаптивного економічного зростання, що

є особливо важливим у сучасних умовах нестабільного зовнішнього середовища.

Таким чином, окреслена цілісна концепція модернізації управління капіталом, поєднує стратегічні орієнтири, інноваційні методи оцінки та науково обґрунтовані прогностні рішення. У результаті підприємство отримує ефективний інструментарій, що забезпечує підвищення фінансової стійкості, формує конкурентні переваги та сприяє зміцненню економічних позицій у середньостроковій перспективі.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Мета кваліфікаційної роботи: розробити рекомендації щодо удосконалення управління капіталом ДП ДДС ІОБ НААН України з метою підвищення його фінансової стійкості, оптимізації використання ресурсів і забезпечення сталого економічного розвитку.

При досягненні мети здійснено висновки:

1. Проведено ґрунтовний аналіз категорії «капітал» у сільськогосподарських підприємствах, визначено його структуру та основні види: власний, позиковий, основний і оборотний капітал. Удосконалено зміст категорії «управління капіталом сільськогосподарського підприємства»: тепер вона включає не лише фінансові ресурси, а й ефективне розподілення власного та позикового капіталу, що дозволяє комплексно оцінювати та регулювати використання всіх видів капіталу. Встановлено функції кожного виду капіталу, зокрема забезпечення виробничого процесу, створення додаткової вартості та підтримку фінансової стабільності підприємства.

2. Встановлено, що ефективне управління капіталом передбачає комплексне використання фінансових, матеріальних та нематеріальних ресурсів через планування, контроль, інвестиційні рішення та баланс власного і позикового фінансування. Виділено принципи та методи, які забезпечують оптимізацію капіталу і підвищення рентабельності підприємств.

3. Доведено, що раціональне використання власного та позикового капіталу сприяє підвищенню ліквідності, зниженню фінансових ризиків та підвищенню ефективності діяльності підприємств. Капіталовкладення в модернізацію виробництва та оптимізацію структури капіталу безпосередньо впливають на фінансову стабільність і результативність господарської діяльності.

4. Встановлено, що підприємство загалом перебуває у стабільному фінансовому стані та демонструє позитивні зміни за досліджуваний період.

Аналіз складу та структури активів, балансової вартості майна, динаміки оборотних та необоротних активів, а також коефіцієнтів ліквідності і платоспроможності свідчить про зміцнення ресурсної бази, підвищення рівня фінансової гнучкості та покращення можливостей для інвестування у виробничий процес. Темпи приросту активів та капіталу в окремі роки засвідчили здатність підприємства до нарощування свого потенціалу, водночас зберігаючи прийнятні рівні фінансових ризиків.

5. Проведені розрахунки виявили підвищення прибутковості та зростання результативності операційної діяльності підприємства. Власний капітал збільшувався як за рахунок зростання нерозподіленого прибутку, так і за рахунок підвищення рентабельності виробництва. Позиковий капітал використовувався раціонально: співвідношення коротко- та довгострокових джерел фінансування залишалося оптимальним, а обсяги боргового навантаження, контрольованими. Рентабельність власного капіталу, активів і залучених ресурсів продемонструвала позитивну динаміку, що свідчить про ефективне використання фінансових джерел і достатній рівень економічної віддачі інвестицій підприємства.

6. Серед наявних проблем і ризиків виокремлено нерівномірність формування оборотних активів, сезонні коливання дебіторської та кредиторської заборгованості, а також періодичне зростання короткострокових зобов'язань у пікові періоди виробничого циклу. Разом із тим було визначено широкий спектр резервів покращення управління капіталом: підвищення оборотності запасів, зменшення термінів інкасації дебіторської заборгованості, оптимізація структури позикового капіталу шляхом зміщення акценту на довгострокові фінансові ресурси, удосконалення політики інвестування та підвищення ефективності використання необоротних активів. Проте підприємство має достатній фінансовий потенціал для стабільного розвитку та одночасно володіє значними можливостями для підвищення ефективності управління капіталом.

7. Розроблено комплексну стратегію оптимізації капіталу та фінансових ресурсів підприємства, яка поєднує заходи зі зміцнення власного капіталу, покращення структури позикових коштів та підвищення оборотності активів. Запропонована стратегія передбачає балансування між джерелами фінансування, оптимізацію співвідношення власний-позиковий капітал, поступове зростання частки власних ресурсів до рівня, що забезпечує фінансову автономію, а також вдосконалення механізмів управління оборотним капіталом. Реалізація стратегії забезпечує підвищення рентабельності та зміцнення фінансової стійкості, створюючи фундамент для довгострокового інвестиційного розвитку підприємства.

8. Запропоновано оновлену методику оцінки ефективності використання капіталу, що базується на інтегральному індексі, який враховує ліквідність, рентабельність, оборотність та фінансову стійкість. Додатково було обґрунтовано застосування сценарного аналізу, факторного моделювання та прогнозної діагностики у процесі планування капіталу. Такі методи дозволяють не лише визначати поточний стан підприємства, а й прогнозувати наслідки управлінських рішень, формуючи передумови для науково обґрунтованого контролю за процесом використання ресурсів.

9. Здійснено прогнозування результатів удосконалення управління капіталом та оцінено їх вплив на фінансову стійкість підприємства в горизонті 2026-2028 рр. Прогнозні розрахунки підтвердили, що реалізація розроблених рекомендацій сприятиме системному зростанню власного та загального капіталу, зниженню боргових ризиків, підвищенню рентабельності й покращенню інтегрального індексу ефективності. Зміцнення частки власного капіталу та стабілізація позикового навантаження дозволять підприємству перейти до моделі фінансової автономії та стійкого розвитку, зменшивши залежність від зовнішніх джерел фінансування. Очікуваний результат впровадження удосконалених методів управління капіталом полягає у формуванні високого рівня фінансової стійкості,

стійкому генеруванні прибутку та підвищенні інвестиційної привабливості підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алескерова Ю.В., Червань О.Г. Управління капіталом підприємства. *Інфраструктура ринку*. 2019. Вип. 33. С. 265-271. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/33_2019_ukr/41.pdf
2. Бражник Л. В. Стан, проблеми формування та використання капіталу підприємств у сільському господарстві України. *Ефективна економіка*. 2024. № 9. <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.9.26>
3. Бровко Л.І., Чорновол О.Ю. Ризик-менеджмент у процесі управління капіталізацією аграрного підприємства. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2023. № 8 (08). С. 62-66.
4. Вакуленко В. Л., Лю Юнтао, Дзера С. М. Формування інтелектуального капіталу сільськогосподарських підприємств в умовах воєнного стану. *Сталий розвиток економіки*. 2025. № 4 (55). С. 596-600
5. Вдовенко Л. Ефективність управління активами - основа зростання фінансового потенціалу підприємств аграрного сектора економіки. *Економіка та суспільство*. 2022. №37. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-26>
6. Вівчар О.Й., Кравчук П.Ю. Економіко-математичне моделювання в дослідженні ефективності формування фінансових ресурсів підприємства. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2020. № 4(2). С. 103-108.
7. Водолазська О.А., Голуб Є.О. Джерела формування капіталу сучасних підприємств у контексті забезпечення їх фінансової стійкості. *Інноваційна економіка*. 2023. №4. С. 83-89.
8. Гончаренко А.С. Сутність і зміст поняття «якість структури капіталу» підприємства. *Бізнес Інформ*. 2021. № 3. С. 231-241.
9. Грешко Р. І., Харабара В. М. Капітал підприємства та фактори, які визначають його структуру. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 4. С. 92-98
10. Державна служба статистики України: офіційний сайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>

11. Дідух С. М., Федорова Т. С. Обґрунтування бюджетних рішень щодо оптимізації структури капіталу в сучасних умовах. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2022. Том 7. № 4. С. 256-261.
12. Дідух С. М., Федорова Т. С. Структура капіталу підприємства: теоретичні підходи та напрями оптимізації в сучасних умовах. *Економіка і регіон*. 2022. № 4 (87). С. 174-180.
13. Домбровська С. О. Структура капіталу підприємства: сучасні проблеми та парадигма розвитку : монографія / С. О. Домбровська, І. С. Лапіна. Харків : «Дісаплюс», 2020. 256 с.
14. Дробот Я.В., Корнієнко І.С. Управління капіталом в контексті забезпечення фінансової безпеки підприємства. *Економічний вісник Дніпровського державного технічного університету*. 2022. № 1. С. 68-78.
15. Дудар А, Вакульчик О. Аналіз та оптимізація структури капіталу з метою підвищення рівня фінансової стійкості підприємства. *Молодий вчений*. 2018. № 1 (53). С 878–882
16. Душак М. І. Структура капіталу як умова формування ефективної фінансової архітектури підприємства. *Вісник СумДУ*. 2018. № 3. С. 44-53.
17. Згадова В. С., Кулаковська Т. А., Рашевский А. В. Шляхи формування капіталу агропродовольчих підприємств. *Ефективна економіка*. 2023. № 9. <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.9.18>
18. Капіталізація аграрного сектору економіки : кол. моногр. / За заг. ред. Л. В. Недільської. Житомир : Поліський університет, 2021. 284 с.
19. Качула С.В., Погорелов Б.В. Ліквідність як характеристика фінансового стану сільськогосподарського підприємства. *Агросвіт*. 2022. № 22. С. 40-45. <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2022.22.40>
20. Качула, С. В., Радчишин, Т. П. Організаційно-фінансовий механізм управління соціальною відповідальністю агробізнесу та фактори впливу на його ефективність. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2024. № 11. С. 20-25. <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-11-04-10>

21. Качула С.В., Дудка С.В. Інновації як основа стійкого розвитку сільськогосподарських підприємств. *Агросвіт*. 2024. № 24. С.79-87
<https://doi.org/10.32702/2306-6792.2024.24.79>
22. Качула С.В., Романова К.А. Ефективність фінансової діяльності підприємства в умовах військових конфліктів. *Агросвіт*. 2024. №20. С. 52-58.
<https://doi.org/10.32702/2306-6792.2024.20.52>
23. Качула С.В., Хоруженко Д.О. Роль альтернативних фінансових інститутів у розвитку інноваційних механізмів оптимізації управління капіталом сільськогосподарських підприємств. *Агросвіт*. 2025. № 20. С. 52-60
<https://doi.org/10.32702/2306-6792.2025.20.52>
24. Квасницька Р., Мрозовський Я. Критеріальні підходи до формування оптимальної структури капіталу підприємства. *Modeling the development of the economic systems*. 2021. № 2. С. 12-18.
25. Ковальова О. М. Обґрунтування теоретичних засад управління структурою капіталу підприємства. *БізнесІнформ*. 2019. № 12. С. 14-20.
26. Ковальчук Н. Джерела формування фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств України в умовах війни. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту*. 2024. Вип. 1 (93). С. 192-204.
27. Ковбаса О., Максичка А. Сучасний стан розвитку малого підприємства в аграрному секторі економіки України. *Економіка та суспільство*. 2024. №61.
<https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-26>
28. Кремень В.М., Кремень О.І., Кравченко А.В. Теоретичні засади управління капіталом підприємства. *Економіка. Фінанси. Право*. 2020. № 11. С. 19-22.
29. Ларіонова К., Капінос Г. Механізм управління капіталом підприємства. *Modeling the development of the economic systems*. 2023. № 3. С. 147-154.
30. Лемішко О. О. Теоретико-концептуальний базис та напрями удосконалення фінансової політики відтворення капіталу в агросекторі: монографія. Київ: НУБіП України, 2021 620 с.

31. Лемішко О. О., Блажевич А. М. Вплив управлінських рішень на оптимізацію структури капіталу сільськогосподарських підприємств України. *Статистика України*. 2022. № 2. С. 31-40. [https://doi.org/10.31767/su.2\(97\)2022.02.04](https://doi.org/10.31767/su.2(97)2022.02.04)
32. Лубкей Н. П. Теоретичні засади управління капіталом підприємства. *Менеджмент та підприємництво в Україні*. 2019. Вип. 1. С. 38-45.
33. Міністерство аграрної політики і продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua>
34. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
35. Панченко В. Управління капіталом підприємств АПК України. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*, 2023. №316(2). С. 129-133. <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-316-2-20>
36. Пронько Л. Організаційні особливості формування людського капіталу сільських територій. *Економічний дискурс*. 2022. Випуск 3-4. С. 61-70.
37. Райтер Н. І. Аналіз власного капіталу сільськогосподарських підприємств. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства*. 2018. Вип. 191. С. 311-323.
38. Роганова Г.О., Підвисоцький В.В. Імітаційне моделювання структури капіталу підприємства: метод Монте-Карло. *Молодий вчений*. 2020. № 2 (78). С. 44-49.
39. Смирна О. В., Ізмайлова Н. В. Сучасний стан та проблеми формування капіталу українських підприємств в умовах кризових явищ. *Ефективна економіка*. 2022. №1. <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2022.1.92>
40. Сторожук Т.М. Малинич Н.В., Пастух Д.Л. Вплив структури капіталу на фінансову стійкість підприємства. *Економічний вісник. Серія : Фінанси, облік, оподаткування*. 2020. Вип. 5. С. 148-159.
41. Томашук І. Функціонування та конкурентні переваги сільського підприємництва в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2025. № 74. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-74-8>

42. Халатур С.М., Ільченко О.О., Запара Ю.С. Фінансовий інжиніринг управління активами аграрних підприємств як запорука забезпечення продовольчої безпеки України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 17. С. 54-58
43. Халатур С.М., Клименко С.С., Зейко Л.С. Фінансові тренди механізму антикризового управління сільськогосподарськими підприємствами. *Агросвіт*. 2024. № 18. С. 24-28.
44. Халатур С.М., Ільченко О.О., Запара Ю.С. Фінансовий інжиніринг управління активами аграрних підприємств як запорука забезпечення продовольчої безпеки України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 17. С. 54-58.
45. Халатур С.М., Чоловський Д.О. Проривні технології фінансового менеджменту використання капіталу в контексті стабілізації національної економіки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 21. С. 49-53. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2022.21.49>
46. Хоруженко Д.О. Роль банківського сектору у формуванні інвестиційного потенціалу сільськогосподарських підприємств України // Обліково-фінансове, інформаційне та мовно-комунікаційне забезпечення сталого розвитку аграрного сектору економіки: проблеми, пріоритети, перспективи: матеріали III Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. Дніпро: ДДАЕУ, 2025. С. 354-355.
47. Хотомлянський О.Л. Комплексна оцінка фінансового стану підприємства. *Фінанси України*. 2017. №1. С. 35-44.
48. Щербань О. Д., Невдачина О. І. Теоретичні аспекти визначення сутності та структури капіталу підприємства. *Приазовський економічний вісник*. 2019. Вип. 3 (4). С. 284-289.
49. Чемчикаленко Р. А., Коваль Е. В. Особливості формування оптимальної структури капіталу підприємства. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. № 22. С 855–859

50. Чернявський І. Ю. Формування парадигми розвитку інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери в умовах цифрової економіки. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. 2025. № 1. Т. 36 (75). С. 104-111.
51. Юрчишена Л. В., Карпов Д. О. Концептуальні та практичні аспекти оцінки вартості капіталу підприємства. *Економіка і організація управління*. 2023. № 3 (51). С. 105-114.
52. Ярославський А. О. Економічна ефективність діяльності підприємства: теоретичний аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Вип. 20(3). С. 174-177.
53. Khalatur S., Kachula S., Oleksiuk V., Kravchenko M., Klymenko S. Anti-crisis management as a basis for the formation of a financial mechanism for the sustainable development of agricultural business. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2023. Vol. 5 (52). С. 413-432. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.5.52.2023.4169>
54. Khalatur S., Honcharenko O., Karamushka O., Solodovnykova I., Shramko, I. (2022). Paradigm transformation of the economic crises modeling. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, vol. 4(45), pp. 285-297. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.4.45.2022.3833>
55. Maksym V., Chemerys V., Dushka V., Kuz,M. (2022). Capital formation of livestock production enterprises in Ukraine. *Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies. Series: Economical Sciences*. 24(100), 40–46. doi: 10.32718/nvlvet-e10007
56. WEAGR (2025). Оборотний капітал: що це, який буває, як розрахувати. URL: <https://weagro.ua/blog/oborotnyj-kapital-shho-cze-yakuj-buvaye-yak-rozrahuvaty/>

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Таблиця А1.

Показники ефективності використання капіталу підприємства

Група показників	Назва показника	Сутність / формула розрахунку	Економічний зміст
Рентабельність капіталу	Рентабельність активів (ROA)	Чистий прибуток / Середньорічні активи	Характеризує загальну ефективність використання всього капіталу підприємства
	Рентабельність власного капіталу (ROE)	Чистий прибуток / Власний капітал	Відображає прибутковість вкладень власників підприємства
	Рентабельність інвестованого капіталу (ROI)	Прибуток від інвестицій / Інвестований капітал	Показує результативність використання залучених інвестицій
Показники оборотності	Оборотність активів	Дохід від реалізації / Активи	Визначає швидкість обертання сукупного капіталу
	Оборотність власного капіталу	Дохід від реалізації / Власний капітал	Показує інтенсивність використання власних ресурсів
	Оборотність оборотного капіталу	Дохід від реалізації / Оборотні активи	Визначає ефективність управління оборотними матеріальними ресурсами
Фінансова стійкість та структура капіталу	Коефіцієнт автономії	Власний капітал / Валюта балансу	Показує частку власних ресурсів у структурі капіталу
	Коефіцієнт фінансового важеля	Позиковий капітал / Власний капітал	Відображає ступінь залежності підприємства від позикових ресурсів
	Коефіцієнт маневреності власного капіталу	Власний оборотний капітал / Власний капітал	Показує рівень мобільності власних фінансових ресурсів
Грошові потоки	Рентабельність операційного грошового потоку	Операційний грошовий потік / Активи	Характеризує здатність підприємства генерувати грошові ресурси з основної діяльності
	Коефіцієнт достатності грошових потоків	Операційний грошовий потік / Короткострокові зобов'язання	Оцінює спроможність під-ва покривати поточні зобов'язання грошовими надходженнями
Додаткові показн. оцінки вартості	Економічна додана вартість (EVA)	$\text{NOPAT} - \text{WACC} \times \text{Інвестований капітал}$	Дозволяє оцінити вплив управлінських рішень на зростання вартості під-ва
	Ринкова додана вартість (MVA)	Ринкова вартість – Інвестований капітал	Відобр. результативність довгострокового управління капіталом

ДОДАТОК Б

Таблиця Б 1.

Канал впливу капіталовкладень на фінансові показники підприємства

Канал впливу	Зміст	Результат
Модернізація основних засобів	Оновлення техніки, будівництво та реконструкція виробничих об'єктів	Зростання продуктивності, зниження витрат
Зміна структури капіталу	Залучення позикових коштів, перерозподіл власного капіталу	Вплив на ліквідність, фінансову стійкість
Збільшення оборотного капіталу	Розширення виробництва, стабілізація обороту ресурсів	Зменшення фінансових розривів, ритмічність діяльності
Підвищення технологічного рівня	Впровадження сучасних технологій землеробства	Зростання врожайності, покращення якості продукції

Рис. Б1. Взаємозв'язок капіталовкладень та фінансової стабільності